Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 259 (9941) | 1975 чылдың ноябрь 4, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

Ёзулуг улусчу эрге-чагырганың органнары—ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг дамократия хөгжүп болгаш быжыгып, күрүнени эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгези калбарып турзун!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

С Э К П о б к о м у н д а

КИЧЭЭНГЕЙНИ—КӨДЭЭ ТУДУГЛАРЖЕ

Республикада көдээ тудугнуң байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Ю. Корякинниң илеткелин СЭКП обкомунуң бюрозунга дыңнаваш, тоску беш чылдың эрткен чылдарында көдээге капитал тудуг талазы-биле элээн ажылдар кылдынганын демдеглээн. Сески беш чыл-биле деңнээрге «Тыва көдээ тудуг» трест тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1,9 катап улгаттырган. Бодунуң тудуг индустриязының баазазын тургузар, тудугга чиик конструкцияларны ажыглаар талазы-биле хемчеглер алдынып турар.

Ооң-биле чергелештир көдээ тудугну удуртуп турары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының негелделеринге ам-даа четпейн турар. Сөөлгү чылдарда трест ажылын сулаткан, планныг онаалдаларын чедир күүсетпейн турар. Эрткен 9 айларда тудуг-монтаж ажылдарының планы үүгле 89,8 хуу күүсеттинген. Кызылдың дээрбе комбинадының, мая кажааларының, Культура бажыңнарының, комбикорм цехтериниң тудугларының ажыглалга кирер хуусаазы үзүлген. Керамзит болгаш сай-даштан тудуг материалдары, сөөк далганы кылыр заводтарының тудуу ооҗум темп-биле чоруп турар. Тудугларның шынары чавыс бооп артпышаан.

Көдээ тудугларда ажылчыннарның күш-ажылын чедир организаставаан. Тудуг материалдарының, конструкцияларның, кылыгларның чедишпезинден, автомобиль транспорту болгаш механизмнер-биле четче хандырбаанындан бригадалар ажыл чок турган таварылгалар бар. Демейлешиек бүдүрүлгелерниң мурнакчы дуржулгазын ажыглаар, күш-ажылчы төлевир талазы-биле системаны сайыраңгайжыдар талазы-биле ажыл, ажылчыннарның ажылынче, нижизидилгезинче кичээнгей кошкак. Тудугну чогуур хуусаазында дужаар дээш ажылчын күжүн, материалдыг болгаш ажылчын курлавырларын допу ажыглавайн турар. Карак ажыттаар, ажылдың шынарын барымдаалавас күүлдер чамдык тудуг организацияларында ам-даа бар.

№ 1070 КМК 133,0 муң рубльдиң ажылын кылган кылдыр немей бижээн, а бо чылдың январь—апрель айларында 64,5 муң рубльге ажыл кылдынган кылдыр немей бижээни хыналдадан ирерээн. 463, 585 дугаарлыг КМК-ларда ындыг фактылар база бар. Чедир кылдынмаан чүүлдерлиг объектилерни комиссияга хүлээдир дээш кызыдар шын эвес практика чамдык тудуг организацияларында бар.

Трестиң удуртулгазы, партия эге организациялары бедик мергежилдиг ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны ажылга быжыглаар, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, культураның, уруглар албан черлериниң тудугларын дарый доозар ажылче кичээнгейни кошкаткан. Ынчангаш трестиң чагыргазында организацияларда кадрларның ажылга доктаавас чоруу хөй, ажылчын күш чедишпес. 1974 чылда трестиң составы 38 хуу чаартынган болгаш ажылга хүлээп алганы 1456 кижиниң 911-ри ажылдан үнген. Ында организастаттынган өөредилге комбинады тускай өрээлдер чедишпезинден ажылын соксаткан, бодунуң профтехучилищезиниң тудуу ам-даа эгелеввэн.

Бодунуң баазазын кылып алыры-биле күрүнеңиң бергени капитал салыышкыннар шиңгээдип алдынмайн турар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу (эш Лавриненко), «Сельхозтехника» каттыжыышкыны (эш Мешкорудников) ажыглалга кирер объектилерни технологтуг, сантехниктиг, электротехниктиг херекселдер-биле четче хандырбайн, көдээ тудугларны ажылчын күш-биле, машина болгаш механизмнер-биле четчелевейн турар. Ооң уржуундан гаражтар, шээр мал комплекстери, инек кажаалары, мал чемгерер цехтер — хөй-хөй чугула объектилер чогуур хуусаазында дужааттынмайн турар.

Үстүнде четпестерни дарый чайладырын, көдээ тудугларны ажылчын күш, материалдыг курлавырлар-биле дарый хандырарын «Тыва көдээ тудуг» трестке (эш Корякин), Көдээ ажыл-агый министерствозунга (эш Лавриненко) болгаш оон-даа өске харыысалгалыг удуртукчуларга СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан.

СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур!

Сүт саалдазын кудулатпас дээш

АНЫЯКТАР ФЕРМАЗЫ

Бии-Хем районнуң Хүт сүт-бараан фермазын комсомолчу-аныяктарны кылдыр эде организастаандан бээр ийи чыл ажып турар. Ында М. Дамба удуртукан партөөлүктүң удуртулгазы-биле үк коллектив эрткен үениң дургузунда багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген.

Комсомолчу-аныяктарның Хүт сүт-бараан фермазы тургустунганының баштайгы чылында районнуң мурнакчы фермаларының бирээзи апарган. А доозукчу чылдың бирги кварталының болгаш чартык чылдың түңнели-биле республиканың комсомолчу-аныяктар фермаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка ийиги черни эөлээн. Бо күш-ажылчы тиилелге коллективти улам-на хей-аът киргген.

Амгы үеде ферманың мурнунда салдынган сорулгалар чедишкиннит күүсеттинип турар. Коллектив тос айларда бир инекке онаалтыр 1750 килограмм сүт саар планныг, 1850 килограмм сүт саар хүлээлелиг турган, 1910 килограммны сагган. Ынчангаш нинти саалданың планы 109 хуу күүсеттинген, а күрүнеге салдарыны 119 хуу болган. Татьяна Тихонова, Елизавета Лопсаңчап олар бир инекке онаалтыр 1430—1520 килограмм сүт саар планын 1750—1956 килограмм кылдыр күүсеткен. Бо көргүзүглер ферманың коллективинин күш-ажылга кызымаан, партияның болгаш чазактың даалгазын күүсединге туруштуун херечилеп турар.

Хүт сүт-бараан фермазында хей-нинти ажылы база багай эвес. Любовь Сарыг-Хаа секретарылаан комсомол организациязы аныяктарны ынаар хаара туткан. Олар спортчу маргыдааларны, күш-ажылчы шефтерни, номчулга конференцияларын болгаш темалыг кежээлерни организастап турарлар.

Ферманың ажылчыннары шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болур дээш демисежип турар. Оларның күрүнеге сүт садарының талазы-биле доозукчу чылдың планын күүседиринге кирип турар үлүг улуг.

Бистиң көрр.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң саанчызы Тадар Арбытаевна Куулар он үш чыл хире саанчылап турар. Ол чыл санында-ла бүдүрүлгечи бедик көргүзүгү чедип ап келген. Тоску беш чылдың доозукчу чылының тос айларында бо саанчы нинтизи-биле 31587 килограмм сүтту сагган. Ол ам тус чер үйсаалыг инектериниң бирээзинден-не 1661 кг сүтту саггаш, саанчылар ортузунга калбарган чарышка тиилекчи болган.

Саанчының шудургу күш-ажылы төлептиг үнелеткен. Ону «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

Тадар Арбытаевна бүдүрүлгечи күш-ажылын хей-нинтинің ажыл-херээ-биле адепкейлиг дүүштүрүп турар. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, колхоз баштаар черниң кежигүү.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, саанчы Тадар Арбытаевна Куулар.

С. ФВОКТИСТОВТУН фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Л И С С А Б О Н

Португалияның Революстуг Чөвүлели экономиканың бүгү адырларынга бүдүрүлге ажылын контрольдаар эргени ажылчыннарга берип турар шинтпир үндүрген.

Ол ышкаш Ревчөвүлел фашистиг эрге-чагырганың шаандакы политиктиг полициязының үүлгедиглери-биле холбашкан херектерни көөр тускай шериг трибуналын тургузар дугайында шинтпирни база хүлээп алган.

Д Е Л И

Джодхпура (Раджастхан штат) хоорай чанында улут сүт фермазын тургускан, Ооң хүннүң-не сагган сүдүнүң хемчээли 100 муң литр болур, ынчаарга ооң 40 муң литрин хүннүң-не Индияның найысылалынче чорудар. Көдээ ажыл-агый болгаш ирригация министри Джагдиван Рам ол ферманың ажыдыышкынынга чүве чугаалаваш, Индия курган сүт-биле бодун бүрүн хандырарынга четкен болгаш аъш-чемнин ол чугула продуктузун даштыкыдан алырын бо чылын соксатканын айыткан.

С О Ф И Я

«Балкан тудуг» заводтуң демдээн каккан 150 тонна хөө конструкцияларны Бургас хоорайдан ЭДЧ кежигүү чурттарның кылып турары Усть-Илимниң целлюлоза комбинадынче чоруткан. Ол чагыгны күүседири-биле ол заводка чоокта хөө конструкциялар кылыр чаа цехти ажылдадып эгелээн. Ол заводтуң ажылчыннары сөөлгү ийи ай иштинде 700 тонна шывыг демирлерни болгаш өске-даа хөө кезектерни чүдүрүп чорутканнар.

В А Р Ш А В А

Польшаның уран чогаал литературазының делегейниң 70 дылының кырында номчуп турар. Чүгле эрткен чылын бизни даштыкы ном үндүрер черлер польша авторларның номнарын парлаар 164 керээге ат салган. 25 чыл иштинде колдуунда-ла амгы польша чогаалчыларның дөрт муң беш үүс чогаалдарын даштыкы дылдарга парлаан.

Г А В А Н А

Шаанда үеде Кубаның экономика талазы-биле хожуданган болгаш хөгжүвейн турган Нүзвитас хоорайы (Камагуэй можуда) улусчу эрге-чагырганың чылларында улуг үлетпүр төвү ында он-он бүдүрүлге черлерин, чуртталганың чаа районнарын тудуп тургускан.

Б У Д А П Е Ш Т

Хевеш дээр области Белапатфалва суур — Венгр Улус Республиканың эң улуг тудугларының турар чери. Ында чылда-ла бир миллион тонна ажыг цемент кылыр күчүлүг заводту тудуп турар. Ол бүдүрүлге черин совет төлевилел болгаш кол-кол дериг-херекселдер-биле кылып турар. Бүдүрүлгеге бүгү ажылдарны механизм күжү-биле кылыр. Ону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүдүүзүнде — ноябрь беште ажыглаалга кирер деп турар.

Б Р А З З А В И Л Ь

Ында улуг кижилерниң өөреди-лге чылы эгелээн. Колониализмниң болгаш национал-хосталга дээш демиселдиң чылдарында номчуп, бижиринге өөренир арга чок болган ачалар болгаш авалар, кырган-ачалар болгаш кырган-авалар парталарда олурупкан. Оларны пионерлер, Конгонуң социалистиг аныяктар эвилелиниң кежигүүнери, студентилер болгаш башкылар бижикке өөредир.

П А Р И Ж

Мадридтен ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Испанияда политиктиг хоругдаттырганнары хостаары болгаш хамааты эргелерин тыпсырын негеп турар политиктиг болгаш профэвилел ажылдакчыларын кадыг-дошкуну-биле истеп сүрүп, тудуп хоругдаары үргүлчүлеваашаан.

Испанияның социалистиг партиязының кежигүү Р. Язеста Мадридке тудуп хоругдаан. Ону чоокта чаа Швецияга чоруп үезинде Испанияда политиктиг хоругдаттырганнарның санын адаткан дээш буруудадып турар.

Б О Н Н

Тускай саналга ёзугаар алырга, Германияның Федеративтиг Республиказында ажыл чок кижилерниң саны мурнундагы ышкан 1 миллион ажып турар. Долу эвес ажыл недлязыче шилчиткен ажылчыннарның саны сөөлгү айларда дыка көвүдээн. Оларның саны амгы үеде 638 муң кижи бооп турар.

(СЭТА).

К ы ш т а г л а а ш к ы н г а б е л е т к е л

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ КАМПАНИЯ ийи колхозта

Малдың одар-белчиири, чемсууру, суттады, уксаажыдылгазы, малчыннарның амыдырал хандырылгазы, өөредилгези, оларның мергежилин болгаш бот-харыысалгазын бедиери дээш чижектиг ажылдар хүнүүн чугула айтырыглары. Ынчаның малын хүр-менди кыштагладырын чедишкиниг эттирин, ону организастыг чорудары, аңаа контрольду база негелдеп шыңгыырадыры партия, совет органнарының ажылагый удуртукчуларының, тускай эртемнилериң, малчыннарның чугула соругазы болурун районнуң көдээ ажылагый ажылдакчыларының хуралынга шыңгыы чугаалашкан. Оларның мурнунда шинтпирлээр айтырыглар хөй талалыг, янзы-бүрү апарган.

Малды менди кыш ажырары — келир чылын мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң планныг онаалдаларны чедишкиниг боттандырарының быжыг магадылалын тургузар. Ооң чедишкиниг болурун хамыктың мурнунда кижилер шинтпирлээр болгай. Райпонуң, ажылчын кооперацияларының, кадык камгалалының, харылзааның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң удуртукчулары кышкы үеде малчыннарның хандырылгазын кадчаар организастаарын планнап турарын, совхозтарның удуртукчуларының талазындан малчыннарның чурттарга бажыңнарының, мал кажааларының септелгезинче сагыш салыышкынын кичээнгейниң төвүге тургузары, хыналдаларны, рейдилерни доктаамал чорудары, эки эгелээшкиннерни деткиири, малчыннарның чедишкиниг болурунга улуг идиглиг.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедиринге, малдың баш санын өстүрериңе күш-ажылчы салыышкынны киргеп чамдык коллективтер хуралга демдеглеттинген. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермазының коллективи сүттү бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Ооң түңнелинде совхозтуң күрүнеге садар сүдүнүң чыл планы ажыр күүсеттинип болур. Совхозтар бүрүзү сүт планын чедишкиниг күүседириниң сорулгазын салган. «Найырал» совхозтуң Кара-Таа салбырында өшкү бригадазы төрүүр үүс башка онаалтыр 92 анайны алган, бир баштан алыр дүгүн, күрүнеге дужаар эъдин чедишкиниг күүсеткен.

Ажыл-агыйның экономиказын быжыглап, онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымак ажылдап чоруур мурнакчылар районда хөй. «Найырал» совхозтуң өшкү кадарчызы Сат Чанчыы үүс баштан-на 125 анайны, ол-ла совхозтуң хойжузу Маңнай-оол Дамдын 102 хураганны, бир баштан 3,1 кг дүктү, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Полит-оол Шаңмак 94 хураганны, 3,2 кг дүктү алгылаан. Саанчылардан «Улуг-Хая» совхозта Дугар Эник-кыс, Нурзат Өлчей, «ҮТКА 25 чылы» совхозта Моңгуш Күшкаш, «Найырал» совхозта Самба Чудаан, Амырай Анчымаа болгаш өскелерде эки ажылдаан.

Көдээниң үүс-үүс ажыл-ишчилериниң, бүдүн-бүдүн коллективтериниң эрес-шудургу күш-ажылының бедик түңнелдери совхоз бүдүрүлгезинге продукция бүдүрериң көвүдедиринің курлавырлары бар дээрзин көргүзүп турар.

Ынчалза-даа ниитиниң мал ажылын улам ыңай хөгжүдеринге ниитки курлавырлар болгаш аргалар ажыглаттынмайн турарындан ажыл-агыйлар мал продукциязын бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткейн турар. Малдың чаш төлүп камгалап алыры кудулаан. Районда төрүүр үүс башка онаалтыр 42 бызаа, 58 анай, хураган камгалап алдынган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Даваа Эвея-оол үүгле 22, Тас-оол Тиилекчи удуртукан хойжу бригада ниитизи-биле 28 хураганны алган. Ындыг чижектерни өске ажыл-агыйлардан база көргүзүп болур.

Улуг-Хем районуң девискээринге 192 муң ажыг малдарны кыштагладыр. Ол бүгү малдарны кыш дургузунда чемгерериңе планга удур сигеп 77,5 хуу, будук-бүрү 71,2, саван 13,7, мал чемниге тараа 12,3 хуу күүсеттинген. Ынчангаш мал чемниң чарыгдалынга шыңгыы контрольду тургузары чугула болу берген. «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар тараа саванын четче бөлүп албайн турда-ла, ону мал-маган чип, саза базып турган. Кыштагларда, фермаларда сөөртүп чедирген мал чемнери кончуг эвээш. Мындыг четпестер ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнели, ниитиниң малын кыштагладырынче чогуур кичээнгей салдынмаанында болур.

Районуң малчыннарынга 639 чурттага бажыңы керек. Ам бары 583, ооң иштинде септеттингени 367 бажыңы. Моон ужурундан чамдык малчыннар өглерге чурттаар ужурга таваржы берген, «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хосту», Жданов аттыг совхозтарда байдал кончуг дүвүреннинг, үүгле чурттага бажыңкарында эвес, мал кажааларын септээринде байдал база ындыг. «Улуг-Хая» совхозта чаш мал кажааларын септээн ынары багай.

Совхозтарда суг өөртүр 34 автомашина санаттынып турар. Ындыг болза-даа оларның чамдыызын чүк өөртүрүнге таарыштыр дериң ыларынындан ам үүгле 18 автомашина ажылдап турар. Мал суттарар кудуктарның чамдыызы ажылдавастаан, малчыннарның кыштагларда суг кудуп алыр ишкир досхаарлары чедишпес. Ол талазы-биле боттуг дузаны көргүзери-биле районуң бүдүрүлге, тудуг, орук организацияларынга хамаарыштыр партия райкомунуң, район Совединиң күүскомунуң хүлээп алган доктаалын ол организацияларның удуртукчулары боттандырбайн турар.

Партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары, совет болгаш көдээ ажылагый органнары, ниитки курлавырларны, аргаларны ажыглап турган, ниитиниң малының кыштаглаашкынын үлегерлиг чорудары — бо хүннериң соңгаарладып болбас сорулгазы ол.

Д. АРАҢЧАА.

Ниитиниң малын кыштаан хүр ажырар талазы-биле чогуур хемчеглерни Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң дөрт дугаар хойжу бригадазының хойжулары ап чорудуп турар. Ында кыштаглаашкынга белеткел колхозтуң өске үш бригадаларындан дээре. Хойжулар Севилбаа Анай, Василий Даландай, Даңмаа Бады, Комбу Биликти кажаа-хераазының үүрмек септелгезин кылын, курган өдекти четчири-биле белеткеп алганнар.

Бригада кежигүннери бо чылын 190 тонна сигеп белеткээр планын 222 тонна кыдыр күүсеткен. Чайты үеде хойжулар Долзатпаа Кимөөл, Айыыжы Севээн 10—15 тонна сигенни тус-тузунда белеткеп алгаш, кыштагларында чедиргилеп алганнар.

Кыштаглар септелгезин холдан үндүргеш, олче мал чемни чедиргилезин ам доозуп турар.

Бригаданың малы он алды коданга кыштаар. Мал оолдай берген үеде хойжуларга он сакманщик дузалажып келир. Ам оларның сези тус-тус малчыннарда чеде берген. Төрүүр коданнарга артык кыштагларны тускайлаан. Оларда онгачаларны, суг кудар саваларны, курган өдекти, сигенни четчелээн.

Колхозтуң дөртү бригадазының хойжулары малды кыштан хүр ажырарын хүлээнип турар.

Х. ДАНДАА.

* * *

Өөвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң баштаар черин тудугжу бригаданы тургускаш, фермалар, хойжу бригадаларда кажаалар, чурттага бажыңнарын септеп доосканнар.

Чамдык малчыннарның кыштагларында мал чемин чедирген. Совхозтуң үш хойжу бригадазының төвүнде 161 тонна сигеп дүжүрүүнгеН. Ниитизи-биле белеткеттинген 2000 ажыг тонна сигенни кыштагларже, мал фермаларыче сөөртүү ам-даа уламчылап турар. Кыштагларда онгачалар, дус бар.

Д. ООРЖАК.

Чаа Чаа-Хөл тудуунда

Улуг-Хем районда Чаа-Хөлдүң тудуу бо хүннерде соксаал чок туттунуп турар. Ында ам дөрт чурттага бажыңнарлыг, ыяш дилдирер черлиг, гаражтыг, столоваялыг медпунктулуг, магазиниг кудумчулар бар апарган. Ол чаа кудумчуларның бирээзинде клубчуган, ниити чурттага черлериниң бажыңнары база немешкеп.

Бо суурнуң тудуунга чеде бергеН, ында эскан хүлээлгелерни, планнарны, ол ышкаш Чаа-Хөлдү тудуп турар тудугжуларның фотомонтажта кирген чуруктарын сонуургап көрдүм. Тудуг кылыр бригадаларның аразында социалистиг чарышка бирги черни Күдерек Кан-оолдуң бригадазы алган болду. Олар эрткен айда бир чурттага бажыңын тудуп, ажыглалга киргеш, күрүне комиссиязындан «эки» демдектиң үнелелин алган. Эрткен айда тудуг ажылдары кылырының даалгазын олар 164 хуу күүсеткен. 10 кижи ажылчының бо бригада ам холушкак бараннар магазинин тудуп доозар сорулга салганнар. Ол бригада ийи катыг общежитие тудуп турар эш Уйнук-оолдуң тудугжулар бригадазы-биле чарыштыг. Кан-оолдуң бригадазында Сат Кара-оол, Михаил Дамдын-оол болгаш өске-даа тудугжулар суур тудуунда шалыпчы ажылдап турарлар.

Бо суурда туткан бажыңнарынга өрээлдерни шеверлээринге Зоя Намчынның сес кижилиг бригадазы шалыпчы үлүүн киирип, малгаштаар, чугайлаар, дозулаар ажылларны эки шынарлыг күүседип турарлар. Эрткен айда олар шеверлекчилер бригадаларының аразынга бирги черни алгаш, 150 рубльдиң шаннаны алган. Олар ам холушкак бараннар магазининге барын шеверлел кылырлар.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

БАР АРГАЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

(Кызыл хоорай Совединиң III сессиязы)

СЭКП Кызыл хоорай комитединиң хуралдаар эдлын депуттар долдур олурупкан. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң XV чыыжынын III сессиязының ажылы эгелээн. «1975 чылда хоорай Совединиң күүскомунуң ажылының дугайында» илеткелги хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы өөн Ш. Д. Куулар өөда кылган.

— Хоорай Совединиң күүскому партия болгаш совет органнарының, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга күүсетпишаан, ажылчы чоннар депутатларының хоорай (хоорайларда район) Совединиң Хоойлузуун удуртулга болдургаш, ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырызын болгаш хоорай ажыл-агыйының адырларын улам ыцай хөгжүдүрүнүң талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып чоруткан— деп, эш Куулар демдеглээш, Кызылдың үлетпүү бо беш чылдың эрткен 4 чыл 9 айларында үлетпүр продукциязының хемчээлин 104,1 хуу күүседип, плаидан ажыр 10 миллион ажыг рубльдиг продукциязын ажылдап кылганын депутаттарга болгаш чалаттырган активке дыцнаткан.

Автотранспортчулар тоску беш чылдың эгезинден бөөр плаидан ажыр 1 миллион 435 муң тонна улус ажыл-агыйының чүгүн сөөткен. Капитал тудугга чамдык эки көргүзүглер чедип алдынган. Хоорайга капитал салыш-кының хемчээли бо беш чылда 96 миллион рубль чедип, эрткен сеский беш чылдыңдан элээн хөй болуп турар. Тоску беш чыл дургузунда 80 ажыг чугула тудугларны, оларның иштинде далган дээрбедээр комбинатты (бирги эзлчээ), хел арыглаар фабриканы, идик-хеп септээр ательени, автомашиналарның техниктиг хандырылгазының станциязын, радио бажыцын, автоорук техникумун, профтехучилищени, 2248 уругларга өөренир школаларны, 700 орунуг уругларга албан черлерин болгаш өске-даа чугула объектилерни ажыглалга киргеи.

Кызылчыларның материалдың децнелиниң бедээшин илеткелчи тодаргай чижектерге доктаап турган, чоргаралдың сеткил хайнышкынышиле айыткан. Садыг болгаш иитпиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелери үүрмектеп садарының бараан саварылгазын 100,5 хуу күүсеткеш, 1 миллион 500 муң рубльди плаидан ажыр саткан.

Эш Куулар оон ыцай бодунуң илеткелинге хоорайның улус ажыл-агыйының өскедаа адырларының чедишкиннериниң дугайында делгеренгей фактыларны киирип, сайгарылгалыг ханы анализти кылып, доозукчу чылдың тос айларының түннелдеринге база доктаагаан.

Хоорайның албан организация черлери болгаш бүдүрүлге коллективтери СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур сорулга-биле мурнунда турган чаңчылдарынга шынчы болуп, чаа эгелээшкиннерни кылып, күш-ажылчы чедишкиннерлиг ажылдап турар. Иниити продукция бүдүрериниң тос айларының планы 102,5 хуу күүсеттинген. Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,2 хуу бедээн. Автотранспорт бүдүрүлгелери чүк сөөртүрүнүң болгаш өске-даа техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле планын артыкка күүседип, плаидан дашкаар 2 миллион 300 муң тонна-километрни ажылдап кылган.

Съезд мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнге киришпишаан, дыка хөй бүдүрүлгелер тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенин Төрээн чуртка рапорттааннар. Оларга Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, хлеб продуктыларының сайгарылга базазы, Потребсоюзтуң үлетпүр комбинаты, «Тыва көдээ тудуг» автобазазы, «Союзпечать» агентствозу болгаш өске-даа коллективтер хамааржыр. Хоорайның хөй-хөй чаартыкчылары, мурнакчы ажылчыннары боттарының хуузунда беш чыл планнарын күүседипкеш, чаа беш чылдың бир, ийи дугаар чылының үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Школа, эмнелге, культурачырыдыышкын албан черлериниң ажылынын эжижээнин илеткелге тодаргай айыткан. Чонуңуң чурттап турар черинің айыы-биле ажыл идепкейжээн, социалистиг хоойлу-дүрүм камгалаарын быжыглаарыныче болгаш хөй-иитпиниң корум-чурумун хандырарынче сагыш салыры улгаткан.

Ынчалза-даа бо бүгү чедишкиннер-биле чергелештир хоорай Совединиң күүскомунуң, килдистериниң болгаш эргелелдериниң ажылында четпестерниң ам-даа барын, оларның артында чаштының чыдар бар аргаларны чоп ажыглаар хемчеглерни албайн турарынче илеткелчи болгаш саная берген депутаттар кичээнгейни угландырган.

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының тос айларда планын 98,6 хуу күүсеткен. Күрүне мурнунга планныг даалгаларны эт комбинады, сүт заводу, пиво заводу, Тудуг кезектер заводу болгаш өске-даа коллективтер чедир бербээн.

Хлеб заводу (директору А. Градобоев) ажылдаарынга таарымчалыг байдаллар турзажок, бердинген планны күүседип шыдавайн, чамдык магазиннерге хлеб үзүктелишкинин безин сөөлгү хүннерде болдуруп турар. Эзлчеглериниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының чедимчелиг аргаларын, эки оруктарын дилеп тыплайн турар. Күрүне планының күүседеминде хожулаашкынның чылдэгаайы ажыл-агыйжы эвес, шүүшпен чоруктун уржуктарында дээрзин илеткелчи-даа, саная берген депутаттар-даа шүүгүмчүлээн.

Бар арга-курлавырларны четье эвес ажыглап турарындан улус ажыл-агыйының чугула объектилери, чуртталга бажыңнары айыттынган хуусаазында ажыглалга кирбейн турар. Тудуг организацияларының ажылында ам-даа шыңгыы четпестерниң бары чидиг шүүгүмчүлелге таварышкан.

Хоорай Совединиң күүскому, оон килдистери, доктаамал комиссиялары үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш албан организация черлериниң бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазынга дээштиг салдарны ам-даа чедирбейн турар. Организакчы ажылда четпестер чайлаттынмаан. Улус ажыл-агыйының планнарын күүсетпейн турар ажылагый удуртукчуларынга, боттарының эрге-хүлээлгелерин биле-тура-ла чон-биле харылаазы кошкак депутаттарга чогуур негелдеин турбуспайн турары четпес.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чолаачылар бригадири Ю. Н. Зюзин, тудугжу С. Ы. Таравчы, ажылчын В. Р. Хунай-оол, Е. Н. Оюн ышкаш соңгукчуларының бедик идегелин алдарлыы-биле күүсетпишаан, төрээн коллективтериниге-даа, хамаарышкан оруттарынга-даа үлегерлиг ажылдап чоруур депутаттарга чон чоргаарланыр.

Кызыл хоорай Совединиң үшкү сессиязынга саная берген депутаттар СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур тус-тус коллективтериң күш-ажылчы тинлелгелерни чугаалап тура, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, бар арга-курлавырларны чоп ажыглаарынче, тоску беш чылды болгаш доозукчу чылды чедишкиннинг доозарынче ажылчы чоннарны кыйгырган.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Д. САЛЧАК.
«Шынның» корреспондентизи.

Көдээ болгаш суур Советтериниң ХООЙЛУЗУ

Чер-чер Советтериниң, оларның иштинде көдээ болгаш суур Советтериниң харылап күүседир ажылдарының дугайында чүүлдер ССРЭ-ниң, эвилелдешкен болгаш автономиг республикаларның конституцияларында быжыглаттынган. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында амгы туруп турар хоойлузун Тыва республиканың Дээди Соведи 1968 чылдың декабрьның 25-те хүлээп алган болгай.

Ол хоойлу чүгле көдээ, суур Советтериниң эргелерин калбарткан эвес, харын оларның хамаарышкан ажылдарын удуртуп башкарарынга чаа-чаа чүүлдерни элбээ-биле киргеи.

Көдээ, суур Советтериниң хоойлузу Советтериниң ажылынга оларның быжыг эргелериниң кол өзээн тургузуп, чер-черге хамаарышкан янзы-бүрү хөй айтырыгларны тодаргай шиитпирлээр эргени берген, чер-черде социал-культура тургузуушкунун удуртуп, колхоз, совхозтарның экономиказын хөгжүдүрүнге улуг салдарлыг. Олар боттарының девискээринге социалистиг хоойлунуң күүселдезин хайгаарап турар. Бистиң республиканың чамдык көдээ, суур Советтери, оларның күүскомнары үстүнде айыткан хоойлуну амыдыралга ам-даа четпес боттандырып, хоойлу ёзугаар берген эргелерни долузу-биле ам-даа четче ажыглап шыдавайн турар.

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районда Шекпээр, Барлык көдээ болгаш Кызыл-Мажалык суур Совединге чордум. Аная «Көдээ болгаш суур Советтериниң дугайында хоойлуну» ханчаар боттандырыш турарын хайгаарап көрдүм. Чер-чер Советтериниге сөөлгү болуп эрткен сонгулдалар-биле районнуң көдээ, суур Советтериниң депутаттарының 70, күүсүн даргаларының 40, секретарларының 50 хуузу чаа соңгуткан, көдээ суур Советтериниң хоойлузун кошкак билир, аныяк ажылдакчылар болур чорду. Ынчаарга Советтериниң хоойлузун чүгле совет ажылдакчы эвес, харын депутаттар, бүгү ажылчы чон билир ужурлуг болганда, кыска тайылбырдан берээли.

Ажыл-агый тургузуушкунунуң талазы-биле. Бирээде, Советтиң күүсекчи комитеди бодунуң девискээринде колхоз, совхозтардан, түс черниң бүдүрүлгелериниң база организациялардан планныг көргүзүглер дугайында медээлерни алыр болгаш оларның күүселдезинин хынаалдазын боттандырар. Ийиде, херек таварылгада Советтиң девискээринде колхоз, совхозтардан, ук черге хамаарышкан бүдүрүлге черлериниң болгаш организациялардан оларның ажылының дугайында доктаатынган статистиктиг болгаш өске-даа сай-медээлерни негеп, айтырыш алыр эргелиг.

Көдээ, суур Соведи колхоз, совхозтарның талазындан хоойлу-дүрүм сагылдазын, күрүне мурнунга алган хүлээлгелериниң болгаш көрдүнген планнарның күүселдезин хынаар ужурлуг. Көдээ, суур Советтери хоойлудүрүмде доктааткан хемчээл болгаш чүрүм ёзугаар чурттакчылыг көдээ черниң, суурнуң түрүр черинден шөлдү кандыгбир хереглелге үндүрүп берип болур эргелиг. Ол ышкаш күрүне курлавырларында көдээ, суур Совединге үндүрүп берген черден ногаа, сиген шөлү база одар кылдыр участоктарны бүдүрүлгелериниң, организацияларының база хамаатыларының аразында хуваар.

Көдээ тудуг, чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле. Чуртталга-коммунал ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазын, аная хамаарышкан чуртталга фондузунун, коммунал бүдүрүлгелериниң база тудугларының шын ажыглалын хынаар эргелерни хоойлуда айыткан. Советтиң эргезинде турар чуртталга фондузун хуваар, күрүне, кооператив база хөй-иитпи организацияларының чуртталга шөлүн хуваар дугайында профессионал эвилелдериниң фабрика-завод-комитеттериниң, чер-черде месткомиарының администрация-биле кады үндүрген шиитпирлерин бадылаар эргени оларга берген.

Социал-культура тургузуушкуннуң талазы-биле. Улус өөредилгезиниң азы кадык камгалалының үстүкү органнары-биле дугуржуп сүмелешкенин ёзугаар Советке хамаарышкан школаларның, школа назыны четпээн база школадан дашкаар уруглар, культура болгаш эмнелге албан черлериниң удуртур ажылдакчыларын бадылаар азы ажылындан хоостаар эргени көдээ Советке тывыскан. Культура, эмнелге, улус өөредилге черлериниң ажылын хынаап, оларның удуртукчуларының отчёдун алыр.

Бюджет, сан-хөөнүң талазы-биле. Советтер херек таварылгада бюджеттиң акша-хөрөнгизин бир бөлүктен өске бөлүкче (шалыңдан аңгыда) шилчидип болур. Көдээ азы суур Совединиң бюджединиң күүселдезинин үезинде немей алган акша-хөрөнгини, а ол ышкаш орулгаларны ажыр күүсеткениниң ийикпе чарыгдалдардан камналганың түннелинде чыл төнчүзүнде тургустунуп келир түүн көдээ, суур Совединин күүскомунуң бажының тударына база септээринге, аная транспортту, чепсек-хереклелерни болгаш дериглерни тып садарына база Советке хамаарышкан ажыл-агый база социал-культура хемчеглерин акшаландырарына ажыглап болур.

Социалистиг хоойлу-дүрүмну, күрүне база хөй-иитпиниң корум-чурумун болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаарын хандырар талазы-биле. Колхозчуларның иитпи болгаш хереглекчилер иитилелдериниң баштаар черинің хуралдарының хоойлу-дүрүм-биле чөрүшкек шиитпирлерин күш чок болдурар, чер ажыглалының, чаагайжыдылганың, чурттакчылыг черлериниң тудуунуң, бойдус, төөгү болгаш культура турасказалдарының камгалалының, чуртталга фондузунун, коммунал, амыдырал-хандырыга бүдүрүлгелериниң, спорт болгаш массалыг ажыглалдың өскедаа черлериниң тудугларын ажытлап эдилээриниң айтырыгларының талазы-биле Советтиң девискээринде турар үстүкү чагыргалыг үлетпүр бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының дужаалдарының база айтышкыннарының күүселдезин түр соксадыр болгаш ол дугайын чогуур үстүкү органнарга дыңнадыр эргени хоойлуда айтып турар. Чүрүм үрээшкининиң херээн көөрү-биле үстүнде турар Советтиң чөпшээрелин ёзугаар көдээ, суур Совединиң күүскомунуң чаныга административтиг комиссиялы тургузуп ап болурун болгаш улусчу дружинаның ажылын удуртур ужурлуг.

Бо сүмеде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур Советтериниң хоойлузунуң чүгле кол чүүлдери киргеи. Иитизи-биле хоойлу амгы үениң негелдерининге дүүштүр көдээ, суур Советтериниң эргелерин тодазы-биле айтып турар болгаш ажыл-агый, социал-культура тургузуушкунуунга оларның ролю улут.

М. ОНДАР-ООЛ.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

Келир чылдың дүжүдүнге

«Сүт-Хөл» совхозтуң тараажылары келир чылдың дүжүдүнге хереглээри-биле тараа арыглаашкынын чорудуп, ам безин 310 тонна үрезинни складта урган.

Совхозтуң төп шаңын Киров салбырында кылган. Ында чаа склад тудуу доостур чоокшулай берген. Иитизи-биле 0,6 гектар черни цементилээн.

Оон-биле кады 59 тонна тараның хавыктыг кудруун чоогунда ферманың силос өңгарынче урган.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Бир бажыңда агитквартира

Нарын суурда шупту 6 агитквартира бар. Чаа-Суур кудумчузунуң чурттакчыларының агитквартиразы — Юрий Мижиттиң бажынында.

Агитквартираыс тускай ажыл планныг, хуралдарны үргүлчү эрттирип турар. Ай, квартал санында кылып чоруткан ажылдарны түүневишаан, моон соңгаар чүү кылырының дугайында допчу илеткелди агитквартираыс дарагаы К. Байлак кылып турар. Ол ышкаш уруглар кижизидилгезинче улуг кичээнгей салып, школа-биле ада-иениң харылзаазын күштелдирер хемчеглерни ажылдап кылгаш боттандырып турар. Эзлэди уругларның өг-булгеге кижизидилгезинің дугайында «Коммунизмче орук» колхозтуң партия эге организациязының секретары Б. Л. Сан-Хөө бир катап солун беседаны кылган. Школада ада-ие комитединиң 1974-75 өөредилге чылында чорудуп келген ажылы-биле ынчан комитеттиң даргазы А. С. Мижит таныштырган.

Ада-иелер школага дузалажып, дыштанылга болгаш байырлал хүннеринде корум-чурумну хынап, дежурныйлап турар. Уруг-дарыының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче багай сагыш салып турар ада-иелер-биле ада-ие комитединиң хуралынга чугаалажып, оларның дугайында хемчеги ап турарының түннелинде, кижизидилге ажылы улам экижип, дээштиг апар чыдар. Чаа-Суур кудумчузунуң чурттакчылары школага кижи бүрүзү-ле 2 кубометр оттулар ыяшты белеткээр деп хүлээлге алганнар. Ынчангаш өске-даа кудумчуларның агитквартиралары хуралын эрттирип, ада-иелер школа-биле быжыг харылзаалыг турар болза, уруг-дарыының өөредилгезинге болгаш кижизидилгезинге улуг ужур-дузалыг болур деп билип турар мен.

Ч. МАРТСАП.

Байырлалга уткуштур

«Көдээ электри-тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 58 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш шалыпчы эзлчеге киргеи. Тос айларда тудуг-монтаж ажылдарының планын 131,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 125,4 хуу күүсеткен. Коллективтиң ажылчылары тоску беш чыл планын июль айда күүсеткеи. Коллективте үжен беш кижилге Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп» хүндүлүг аттыг тывыскан. Ында дөрт бригада ол ат дээш демнежип турар.

Байырлал мурнунуң чарыжының бирги черинде Зоя Михайловна Селивановаың улурткан шеверлекчилер бригадазы чорул, ай, квартал планын 120—130 хуу күүсеидип турар. Николай Ефремовтуң улурткан бызаңчылар бригадазы беш чылдың шалыпчыларының одуруунда киргеи.

К. ХЕРТЕК.

НОГААН ХООРАЙ

Зеленоградтың төлевилелиниң авторлары — архитекторлары, инженерлери Москва чоогунуң ол хоорайының архитектуралыг ансамбльдерин тургусканы дээш 1975 чылдың Күрүне шаңналдарын тыпсыры дээш депшиттиргеннер.

Зеленоград — архитектураның бойдус-биле каттыжышкынының чайынналчак чижээ болур. Бажыңнарны арыгның оймактарында туткан, олар микрорайоннарның боду бүткен кызыгаарлары болу берген. Бойдусту хоорайны тургузарының чарылбас кезээ кылдыр хүлээп алгаш, ону тургузарынга кол рольду архитектура ойнаар кылдыр төлевилекчилер тургускан.

Соолгу 10—15 чылдарның иштинде туттунган чажыды хоорайлардан Зеленоград планнаттынганы-биле база таарымчалының децнели-биле ылгалып турар. Ону үлетпүрүнүң болгаш өөредилгениң хоорайы кылдыр тудуп тургускан. Ынчангаш архитекторларның хөй-иитпи, бүдүрүлге болгаш өөредилге бажыңнарынга онза кичээнгейни салганы таварылга эвес. Чаңгыс аай бажыңнар-биле туттуп-ган чуртталга кварталдарындан ылгалыштыр оларны тускай төлевилелдер-биле туткан.

Ынчалза-даа хоорайның ол районнары бот-боттарынга база домей эвес. Янзы-бүрү хевирлер болгаш планнаашкын, дүргеи, амгы үениң тудуунуң Москва чоогунуң чымчак бойдузу-биле ылгалы тускай хевириң архитектуралыг ансамблин индустриалдыг тудугнуң методу-биле чорудар арганы берген. Хоорайның бүгү бажыңнары чүгле Зеленоградка шынар бодур, катаптаттынмас овур-хевирни тургузуп, чаңгыс аай бүдүн чүүл боон турар.

ЧУРУКТА: Зеленоград ёзулуг-ла ногаан хоорай. Оон чуртталга бажыңнары арыгның оймактарында турар, олар микрорайоннарның боду бүткен кызыгаарлары болур.

Б. ГРАЧЕВТУҢ фотозу.

ПМА. 1975 ч.

ЭРЗИННИҢ КООПЕРАТОРЛАРЫНДА

Эрзиниң райпо коллективи, бүгү совет улус-биле бир домей, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырелга боттандырып, тоску беш чылдың доозукчу чылы — 1975 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседир дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Райпо үүрмектеп садар бараан саварылгазының квартал планын 104,5 хуу күүсеткен, азы плаидан дашкаар 44 муң 810 рубльдиг үлетпүр болгаш аъш-чем бараанларын чонга саткан. Районда ажылдап турар 18 садыг четкилериниң 16-зы планныг даалгаларын 101-ден 123 хуу чедир күүсеткилээн. Иитиниң чемненилге чери бердинген онаалданы база ажыр күүсеткеш, продукция бүдүрер планын 104,6 хуу күүседип, плаидан ажыр 500 рубльдиг чемни белеткеп сайгарган болгаш чемниң белеткээриниң шынарын экижидип, ассортиментизин көвүдеткен.

Хлеб быжырар черниң коллективи планныг даалгаларын ажыр күүседип, алган социалистиг хүлээлгелерин күүседикен. Үшкү кварталда 166 тонна хлеб быжырар турган, 176,2 тонна хлебти быжырган, азы планын 106,7 хуу күүседип, 11,2 тонна хлебти планда көрдүнгениниңдеи артыкка быжырган. Булочка кылыр планын 100 хуу күүсеткен. Кооперацияга хуучулар киирип алырының планы база ажыр күүсеттинген.

Райпода мурнакчыларның саны квартал санында немежип турар. Оларга Эрзинде ажылагый магазинииің эргелекчизи Анчымаа Норбу, Нарын көдээ магазинииің садыгжылары Валентина Лахова, Зоя Шожулчап, Сарыг-Булуң көдээ магазинииің эргелекчизи Откун Идам, автолавка чолаачылары Данил Дажымба, Шулуу Чывырал болгаш өскелер-даа хамааржыр. Эрзин столоваязында эзлчегиің улуг повары К. Панованың эзлчээ, хлеб быжырыкчыларыдан Херелмаа Степанованың эзлчээ, чолаачы Лаажап Бады-Шулуу, белеткелдер коиторазының бухгалтери Албина Док, склад эргелекчизи Ямаа Тоңмит олар үшкү кварталдың социалистиг чарыжының таилекчилери болуп, акша шаңналдарын алганнар.

Б. ЧЫПСЫНАК.

«Тыва кобальт» комбинаттың энергия цегиниң коллективи тоску беш чылдың доозукчу чылының тос айларының планныг онаалдаларын кончуг эки күүсеткеннер. Олар 500 муң киловатт-шак электроэнергияны, 4,5 муң тонна одаар чүүлү камнап алганнар. Цехтиң коллективи моон соңгаар-даа шалыпчы ажылдаар деп шиитпирлээн. Ол коллективте коммунистиг күш-ажылдың 88 шалыпчылары цехтиң кол өзээ болур. Оларның аразында Анатолий Евдокимович Мисайлов — грейферлиг кранның машинизи, профэвилелдиң цех комитединиң кежигүнү, амыдырал-чуртталга комиссиязының даргазы. Амгы үеде А. Мисайлов одалга бөөр участоктуң мастериниң хүлээлгезин күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Е. Мисайлов. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Ыяш бугудезин камнаар

Каа-Хем районуң Ильинка көдээ Совединиң «Суурувусту чаагайжыдып, ногаанчыдаал!» деп кыйгырыының адаа-биле бистиң суурнуң чурттакчылары 1974 чылда элээн хөй ыяштарны тарып олурткаш, чамдыктарын кажаалаан-даа. Баштайгы үеде ыяштарның ажаалдазы эки турган. Колхозтуң суг өөргүр ийи машиназы оларны суггарып-даа турган. Ынчангаш ыяштар дазыл тыртып, үнүп эгелээн.

Бо чылын оларның ажаалда хайгааралынче кичээнгей кошкаан. Ыяштар суггартынмастаан, кажаа-херимнерин малмаган, чүрүм чок чолаачылар, трактористер үрей бастырылап каапкан. Оон түннелинде хезик хирези саргара кадып, тарып каарывыска ногаарарып үнүп турган ыяштарывыстың чамдыктары үрелгеп.

Оон аңгыда бо чылдың чазында суурга ыяш тарылгазын база чорутпаан. Ынчангаш суурувус ногаанчыдылгазы баксыран бар чоруур апарган. Тарып алган ыяжывыстың шуптузун камгалап өстүрери чугула болгай. Ол ышкаш күскү үеде оларга немей ыяш тарылгазын чорудары чугула. Бо талазы-биле Ильинка көдээ Советтиң күүскому, «Тинлелге» колхозтуң баштаар чери сагын салып, чогуур хемчегин алыр боор деп илгеп турар бис.

С. КЕНДЕН.

Коммунист дугайында чугаа

КАДАРЧЫНЫҢ ЧОЛУ

Мария хоюн дохтаалып кааш, тей бажыңга үүп келген. Соок, шык агаарны тыларга, экизи аажок болган. Бедик-бедик оорталарының сиртери, келээр даглариның баштары агаргылай бергилээн көстүп чыткылаан. Ховуларда оът-сигеннің хырааззы безин хүн караанга кыланайып турганнар. Кыштың улам-на чоокшулап, күстүң бодунуң эргезин долузу-биле эзлепкени ол.

Бедик тей бажыңдан ырак-чоок черлерни ол туранная каап, харап-ла орган. Бо батканулуг кара чоога — Чедер-Аксы. Ооң Каа-Хемче кирген чериниң мырыңай дужунда, ол чарыкта суур — «Совет Тыва» совхозтуң төвү Суг-Бажы. Мария эгезинде аңаа ажылдап турган, ооң соонда каларчылай берген.

Ону кадарчылаарынче чүү албадапканы? Чүге-ле суурда чылыг бажыңыга чурттап, чымчак ажылын (повар) кылып орбааны? Багай эвес ажылдап, алдар-макталга чедип, активни болгаш хей-нинтичи хереженнерниң бирээзинге санадып-даа турган-на болгай. Көдээ Советтиң депутадынгаа соңгуттуруп турду. Кижи бодаарга, оон ыраваа дег. Ынчалза-даа хой ажылын хөгжүдеринге немелде күштүү негеттинип турарын, ындыг күштүү совхозта ховарын ол билгеи. Ынчангаш бодунуң өг-бүлезиниң эзэзи Ондар Доорабиле дугуржулганы кылган.

— Сээн ооң чеп боор, кадай. Мен база ынчаар бодап чораан кижи мен. Чүгле школага өөренир уруувусту канчаар бис. Кырган-эчазынымнга аппарын хагзывысса ажырбас боор аа — деп, кадайын ол деткээн. Ынчан 1969 чыл турган.

Мал ажылы белен эвес ажыл, бергелерни эртип алырга-даа, ооң соонда база катап таваржып келир. Чижээ, кыштаглаашкын-дыр. Аңаа каш ай дургузунда белеткеп-белеткенин ажып алырга, дараазында база-ла чедип келир. Чылдын-на ындыг. Бо чайын безин олар сиген кезер дээш хараган аразы дилеп шаг болганнар. Ооң түңнелинде 10 тонна мал чемни белеткеттинген. Ол аразында кажаа чылыглаар, бажың септээр, хой кадарар ажылдар база бар болгай. А Мария, район Совединиң депутады болганда, хурал-суглаа, сессия, соңгукчулар-биле ужуражылгалар дээш база олурбас, чоруп-ла каар.

Коммунист Мария Ивановна Намчыл алды чыл дургузунда «Совет Тыва» совхозтуң улуг кадарчызы болуп ажылдап келген. Чаңгыс-даа катап ажылагый удуртукчуларынга чектеттирип көрбээн. Алган планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чылдын-на долдур болгаш ажыр күүседип турган. Тоску беш чылдың доозукчу чылында безин бир иртке онааштыр 3 килограмм дүк кыргып алыр социалистиг хүлээлгезин 5 килограмм кылдыр күүсеткен. Бо дээрге, пландан барык-ла ийи катап ажып турар көргүзүг-дүр. Кадарган кодан хоюндан 15 тонна немелде деңзи алыр дээн хүлээлгези база ажыр күүсеттингеи.

Улуг кадарчы Мария Намчыл хоочуннарының дуржулгазын шиңгээдип ап, эртеминиң чедишкинин ажыглаа турар. Ооң ачызында, хой малдааш үр болбаан-даа болза, бедик хөргүзүглерни чедип ап, социализстиг чарышка үргүлүү тиилекчи болуп келген. Эрткен чылын совхозка бирги черни алгаш; эзер, чүгенниг ааг-биле шаңнаткан. Ол ам «1974 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээниң болгаш «Күш-ажылчы алдар» орденниң эдилекчизи. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың күш-ажылды болгаш күш-ажылдың кижилерин үнелеп турарының бадыткалы бо-дур.

Аныяк коммунист Делегейниң хереженнер чылында социалистиг чарышка кыйгырган эжи. Моңгуш Өктек-оолду база катап ашкан. Ам ооң кодаиында 1047 хойнуң дөнгели шыырак. Ону өөнүң эзэзи Доора, дуңмалары Михаил, Эрес-оол олар-биле кады кадарып турар. Бөгүн улуг кадарчының бодунуң үлүү.

...Мария хоюн коданга киирип кээрге, дораан-на кудукта барганнар. Ында оңгачаларда суг белен. Ооң чанында — Дус-Даганың кызыл-дузу. Хой суг ижип, дус чылган алырга, чадагай кажаага кажаалап каар. Аңаа кегженип, дыштанып хонар. А чылыг кажаага киирери арай элек, ам-даа улуг соок дүшпээн.

Кадарчы бажыңына киирип келирге, өг-бүлезиниң эзэзи «Харжыгаш» дээр машинада хеп чүп турган. Үш харлыг уруу көрүп орган телевизорун ара каапкаш, дораан-ла үткүй халып келген. Иениң канчаар хой кадарып, адашкыларын аалга үүнү кылып хүнзээниниң дугайында чугааның эгелээни ол. Шак ынчаар шайлап, чугаалажып орда, оларны ханада чуруктан өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг чайнаан, уруг көрүп орган. Ол болза, өг-бүленің улуг уруу, Кызылдың № 2 школазының сеска классының өөреникчизи Оля Намчыл-дыр. Ол чуруктуң дуңмазы октябрь 16-да үнген «Тываның аныяктары» солундан үзе кезип алган. Оля комсомолга киирип турда, ВЛКСМ Кызыл хоорхомунга тыртыргаи болган.

«Ие көрбээнин кызы көөр...» Марияның аразы, шынап-ла уруунуң телевизорлуг, хеп чуур машиналыг, чылыг болгаш чырык бажыңга чуртташ, орденхавыяалыг, депутат малчын апаарын хайын дүжен чорду деп! А Оля Бүгү-делегейниң хереженнер чылында комсомолчу аларган. Ооң оруу база ажык. Ол аразының бөгүн көрбээн чаартылгаларын бодунуң холу-биле тутчур, амгы чурттаалгадан артык чаагай амыдыралды көөр. Бистиң совет чуртта хереженнер кижиниң үүлези, салым-чолу ындыг.

Каа-Хем районнуң мурнакчы малчыны, район Совединиң депутады, коммунист Мария Намчыл Чедер-Аксының Чаңгыс-Тейде кыштаанда чаа көжүп келген. Ооң кыштаглаашкынга белеткели эки. Ам СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш ол шудургу ажылдап турар.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АНГОЛАГА УДУР ИНТЕРВЕНЦИЯ

Анголаның хамаарышпас чоруун долузу-биле чарлаар дээн ноябрь 11-ниң бүдүүзүнде Африканың мурнуу-барыын талазында ол Португалияның колониязы турган чуртта бодуушкуннар дыка дүвүрээзиниг байдалдыг боон турар. Чугаа болза, ангола улуска удур ёзулуг интервенцияның дугайында боон турар. Ол бойдус байлактары-биле шыырак дээн чуртка боттарының экономиктиг туружун хевээр арттырар дээш империалистиг күштер эрге-чагыргага боттарының чалчаларын дайын күжү-биле киргеш, ангола улустуң бодунуң салым-хуузун боттары шиитпирлээринге шаптыктаарын күзеп турардар. Ол күштер хамаарышпас чоруукту чарлаанының соонда Анголаны Хостаары дээш улусчу шимчээшкинде (МПЛА) кирип турар улустуң ёзулуг төлөөлекчилерин эрге-чагырга черлериге киирбезин күзеп турар. Олар ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандарадыкчы организацияларда мөөнешкен даштыкы монополияларга саттынган илегеттерге эрге-чагырганы түтсун бээр деп турарлар. Олар ындыг идегеттериниң дузазы-биле чурт иштинге кедергей колониалдыг корум-чурумну күш-биле тургузуп, мөлүкчү үптекчи системаны хевээр арттырарын күзеп турар-дыр.

ФНЛА-ның болгаш УНИТА-ның организастааны экономиктиг санларадыышкынны болгаш чамдык боо-чепсектиг үүлгедишкиннериниң буурап дүшкениниң соонда чурттуң 12 можузун бодунуң холунда тудуп турар Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкинге удур калбак дайын чорудулгазын даштыкы болгаш иштикидээ реаксылыг бөлүктер калбартып эгелээннер. Соңгу болгаш мурнуу-даа фронтуларда байдал дыка нарыыдаан. ФНЛА-ның отрядтары даштыкының саттынакчыларының ыяк чепсегленгеи дээрбечилериниң, а ол ышкаш Заирниң шериг кезектериниң деткимчези-биле хөй чидириглерге таварышса-даа Анголаның иймысылалы Луандаже чаза булган, кирип кел чыдар.

Мурнуу-Африка республиканың соок-язы ылгаар эрге-чагырганының аг-шериглери база-ла чепсектиг интервенциязын калбартып турар. Олар Анголаның мурнуу районнарынче 250 км ханылаа кирген болгаш ону ажыы-биле-ле эжелеп алыр сорулганы салган. Португалиянның бодунда үүлгедиглерин кылып турар фашистиг организация — «Португалияның хосталга шериг» дээр ындыг бөлүктер мурнуу-африка агрессорларның талазында хөделип турар.

Мурнуу-Чөөн Анголада даштыкы саттынакчы идегеттериниң аар үгер-бооларының дааштаашкыны үзүк-соксаал чокка дыңналып турар. Ол Родезиядан барган саттынакчылар МПЛА-ның улусчу шериниң камгалалдыг шугумун чаза шаварын оралдажын турар.

«Африка-Азия» дээр сеткүүлдүң дыңнадыы-биле Мурнуу-Африка Республиканың, Төп Разведка Эргелелиниң, Израильдің болгаш португалияның шивишкиннери турган кижилериниң кирип турары реаксылыг бөлүктери ангола улуска удур үүлгедишкинни кылып турар. Оларга Пекин база-ла коштанчын алган, сандарадыкчыларга боо-чепсекти болгаш шериг сургакчыларны чорудуп берип турар.

МПЛА-ның кадыг-дошкун шылгалданыы бо хүннеринде ангола улусту даштыкы интервентилерге удур шиитпирлиг демисежириниче кыйгырган. Ында 18-тен 35 хар чедир эр кижилерни шуптузун бүгү-ниитиниң келдириишкининче кыйгырган. «Бистер боттарывыстың чаалап алганывыс Анголаның хамаарышпас чоруун чарлаарынга бүрүн шиитпирлиг бис. Ол дээрге, бүгү ангола улустуң өмүнээзиндеи МПЛА-ның чедип алыры ужурлуг эргези-дир — деп МПЛА-ның улусчу кыйгырыында чугаалап турар.

МОСКВА-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен неделяда хөй миллион американнар Москвага «келгеннер». Олар Москваның болгаш москвачыларның дугайында телевизия фильм-очерктерни Эй-Би-Си компаниянның дамчытканыдан танышканнар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевиделие болгаш радиодамчыдылга толазы-биле Күрүне Комитеди-биле АКШ-тың эң улуг телевидение компанияларының бирээзи «Америкэ бродкастинг компаниянның» аразында дугуржулганы ёзугаар эк-кек экранның америк болгаш совет мастерлериниң кады ажылдажылгазының түңнеливде ол телеочерктерни тыртпырып, кылган боон турар. Фильмнерни көргүзериниң үезинде американнар совет найысылар болгаш ооң төөгүзү-биле, кудумчулары болгаш шөлдери-биле, театрлары болгаш музейлери-биле, эрги районнары болгаш чаа тудугларыбиле, а ол ышкаш чурттакчылары-биле танышкан. Миллион-миллион көрүкчүлер Кремльди, Кызыл шөлдү, В. И. Ленинниң музей-кабинедин болгаш квартиразын база көргеи.

АКШ-тың ССРЭ-де элчизи У. Стессел сөөлгү фильмге үүе чугаалаан, совет-америк харылзаалларда дүшкүүрлүг чоруктуу чаварылдырарының чугула үезин онзалап демдеглээн. Совет Эвилели-биле ботботтарының аразынга ажыктыг тайбын харылзаанны тудары Каттышкан Штаттарга кара чаңгыс чайлаш чок чүүл болуруп ол чугаалаан. Ынчангаш бистиң соорулгавысийин улуг чурт аразында харылзаалариның чаа үе-чадазын бүгү хемчеглер-биле калбартып, быжыглаары боон турар.

Моон-даа соңгаар кады ажылдаары дээш

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Долгандыр турар бойдус үүлдерин камгалаар талазыбиле кады ажылдажылганың совет-америк каттышкан комиссиязының 4-кү сессиязы аңаа болган. Ол сессияга долгандыр турар бойдус үүлдерин камгалаарының хереэнге 1975 чылда ийи күрүнеиң кады кылган ажылдарының түңнелдерин чугаалажып көрген. Ол үеиин аразында чурттар аразының бо талазы-биле 100 хире янзы-бүрү хемчеглерни ап чоруткан.

Сессияның киржикчилери 1976 чылда кады ажылдажылга дугайында дугуржулгаат база салган. Совет болгаш америк эртемденнериниң, специалистериниң планында атмосфера-агаарының, сугларының хиреленүрелирин баш-удур болдурбазы, хоорайларда долгандыр турар бойдус үүлдерин экижидери дээн ышкаш ындыг алырларга шинчилелдерин, дуржулгаларны, экспедициларны улам хаңыладырын көргеи.

Ийи чурттуң национал эрге-ажыктарын ёзугаар бо талазы-биле кады ажылдажылганың түңнелдеринге сеткил хаңышкынын сессияның киржикчилери илереткеннер. Долгандыр турар бойдус үүлдерин камгалаар талазы-биле каттышкан совет-америк комиссиясының дараазында сессияны келир чылын Москвага болуп.

Сессияның ажылының доозуулганынын соонда совет төлөөлериниң удуртукчузу Ю. А. Израильди АКШ-тың Президентаан Дж. Форд Ак бажыңга хүлээп алган. Дж. Форд ол ужуражыышкын үезинде долгандыр турар бойдус үүлдерин камгалаар талазы-биле ийи чурттуң чедишкининге байыр чедирип, ам-даа чаа-чаа чедишкиннерлиг болурун күзээн.

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУНУҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының социал, гуманныг болгаш культурлуг айтыыглар талазы-биле комитединге үүе чугаалаан дыка хөй чурттарның төлөөлекчилери Чилиде фашистиг корум-чурумнуң хем-буруулуг үүлгедишкиннерин шиитпирлии-биле буруу шапканнар. Чилиде кижиниң эргелерин араатанзыг ёзу-биле үреп, кылыпкыйып турарының фактызын нацияларның делегей организациязы аная черле көрүп болбазын олар медеглеп турганнар.

Кижиниң эргелериниң талазы-биле КНО-нуң комиссиязының илеткелиниң кол-кол түңнелдерин детквишаан, ГДР-ниң ол комитетте төлөөлекчизи Герхард Рихтер мынча дээн: Чилиде ажык фашистиг эрге-чагырганы турган болгаш ук чурттуң иштинде бүгү демократтыг принциптерин болгаш хосталганы чаза базып турарын ол документ маргылдаа чогу-биле херечилеп турар-дыр. Реаксылыг хунта-ында чилиа патриоттарга болгаш демократтарга удур араатанзыг үүлгедишкиннерни кылып, уласка удур политиканы чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир хунта чурттуң бүгү-ле хөй-ниити амыдыралын милитаризацияның оруу-биле утландырып, шериг белеткелин күштелдирип турар.

ГДР-ниң төлөөлекчизи Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалаины болгаш политиктиг бүгү хоругдаттырганнарны доп-дораан хостаарын негээн.

Чилиде кижиниң эргелерин камгалаарының дугайында айтырыг онза чидии-биле тургустунуп келген. Чили хунта кижиниң кол-кол эргелерин болгаш хосталгазын эң-не кадыгдошкуну-биле үреишаан турар—деп, КНО-нуң чанында БССР-ниң доктаамал төлөөлекчизи Г. Г. Чернущенко чугаалаан. Ол чуртта политиктиг ажылдарны массалыы-биле истеп, сүрүп турар болгаш карабажыңнарда муң-муң чили патриоттар болгаш демократтар, Альенденің чазаның талалакчылары болгаш Чилиде фашизмге удур демиселчилер хилинчектеттирип чыдарлар. Араатанзыг үүлгедишкиннер болгаш террор улам калбарган, эң-не бодүүн хоойлу-дурумнерни безин каржызы-биле үреп турар.

Кол Ассамблеяның хүлээлгези Чилиде кижиниң эрге-шөлээзин үрээр чорукту шиитпирлии-биле буруу шавары боон турарын БССР-ниң төлөөлекчизи чугаалаан. Ужурдурум чок хоругдаашкыннарны, хилинчектээшкиннерни доп-дораан соксадырын негээри эргежок чүүл апарган.

Бистиң хүлээлгевис — чили уластың хосталгазы болгаш демократия дээш чалбышыг демиселчи, сенатор Луис Корваланны болгаш шериг хунтазының кара-бажыңнарында хилинчектенип чыдар өске-даа политиктиг ажылдакчыларны доп-дораан хостаарын негээриис болур — деп, БССР-ниң төлөөлекчизи чугаалаан.

КОЛЛЕКЦИОНЕР-ЧЫЫКЧЫЛАРГА

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.) Коллекция чыып, шыгжаары японнарның национал чаңчылы деп чугаалап болур. Олар маркаларны, чагаалар хаптарын, ажык чуруктарны, коостарны болгаш хөрекке кадаар календарьларны, авторучкаларны, карандаштарны-даа чыыр. Ынчаарга паровозтуг сөөлгү поездиге олурар билеттер сударын чарлаптарга, дыка хөй кижилериниң кассаларны ажыдарының ыракта-ла мурнунда мөөңнелгеш, туруп алганынга кижи элдепсинер чүве чок ол поезд Хоккайдо ортулукта Сапородан декабрь айда маңнап үнер ужурлуг. Шупу 20.000 билетти парлап үүлдүргеи. Улуг дуржулгалар, кажар кижилер почта дамчыштыр бай удур чагыгларны кылган, а арткан 4.200 билетти 2 минута иштинде-ле салыпкан. Күрүеиин орук черлериниң администрациязы ол составтыг эрттир чүдүрлү бээринден сезинмейн-даа турар: Японияның демир-орук тарында контролёрлар чогуур черге четкенде, билеттерни дедир хавырып алыр чаңчыл бар болгай. А хандыг коллекционер бодунга улуг үнелиг ындыг билелиг бээр боор, ол поездиге-даа барып олурбас.

Чуруттуң күрүе демир-орук тарынга паровозтарны ам-даа ажыглап турар, ынчалза-даа оларны Хоккайдо ортулукка декабрь айда тепловозтар-биле солуур деп турар.

Н. ТЕБИН.

Израильче чүүктер

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелиниң корреспондентизиниң Порт-Саидтен дамчытканы: октябрь ийиде египет эрге-чагырганар чүүк сөөртүр грек «Олимпус» дээр судноога Суэц каналын дамчыштыр эртери чөпшээрээн. Ол дээрге, Израильче чүүк чедирер дээн Суэц каналын дамчыштыр эрткен 1948 чылдан бээр алган черлериниң чөпшээрээн баштайгы судно болган. 8,5 муң тонна румын цементин аппар чыдар «Олимпус» судноуң кырыынче египет хынакчылар, а ол ышкаш паспорт база иммиграция черлериниң төлөөлекчилери үүе бергеиде, Порт-Саидтиң судно доктаар черинге оваарымчалыг болуруну шыңгыы хемчеглерни алган турган.

Израильдің Эйлат портунче аппар чыдар «Олимпус» судноуң кырыынче египет хынакчылар, а ол ышкаш паспорт база иммиграция черлериниң төлөөлекчилери үүе бергеиде, Порт-Саидтиң судно доктаар черинге оваарымчалыг болуруну шыңгыы хемчеглерни алган турган.

Синай чартык ортулукта ийи чурттуң шериглерни чарар дугайында 1974 чылдың январь айда ат салган баштайгы египет-израиль дуржулганың чажыт үүлдерин ёзугаар Израильче баар-чүүктерни эрттирерин көргеиин мурнуда медеглээн болгай.

Контролёрларның кичээнгейинге

Ниитиниң малын хүр чаагай кыштаглар сорулга-биле аңаа белеткелдің чорудулгазынга улусчу контролёрларның киржилгезин идепкейжиткеш, колхозта улусчу контроль бөлүү бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш колхозчулар шалырчы күш-ажылчыээлгетге киржип, кыштаглаашкынга белеткелди бүрүн доозар дээш шудургу ажылдап турар.

Мал продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, колхоз күрүнеге сүт садар чыл онаалдазын немелде даалгабиле катай октябрь 16-да 112,6 хуу, дүк планын 104 хуу күүсеткен. Мал чемни белеткээр планын ажыр боттандырган, ол ажылды ам-даа уламчылавышаан. Ол чедишкиннерге улусчу контролёрларның эвээш эвес үлүү база кирген. Мал чемни белеткээр, кыштаглар тудар болгаш септээр ажылдарның чорудулгазынче кичээнгейни салып, хынаалдаларны, рейдилерни улусчу контроль бөлүүнүң шугуму-биле чорудуп, четпестерни чогуур үезинде илереткеш, ону чайладыр талазы-биле бөлүктүң шугумубиле хемчеглерни ап, а чамдыкта колхоз баштаар черинге тургузуп, дузалыг ажылдарны чорудуп турар.

Шээр малдың 42 кыштаглар ының 24-ү бүрүн белеп. Арткан 18 кыштаглардың үүрмек септелгезин хойжулар боттарының күжү-биле кылып турар. Мурнакчы хойжулар Севилбаа Оржак, Алдын-оол Оржак, Танов Ондар, Алдын-оол Ондар, Шиник-Кара Монгуш, Шагдыр-оол Ондар болгаш өскелер-даа кышкы турлагларын шынарлыг септеп дооскан. Шээр малдың сес кыштаанда сигеп, көк сула чедиртинген.

Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак сүт-бараан фермазы-биле кады бода мал чеди коданга кыштаар. Ында септелге, кыштаглаашкын үргүлүлеп турар. Сүт-бараан фермаларында кажаларны, чуртталга бажыңнарын болгаш өске-даа объектилерни чугайлаары дооступ турар. Фермаларда, ооң аңгыда Белдир-Аксында, Шивиг-Кудуруунда, Тереке мал чемнери чедиртинген.

Доткан-оол Монгуш удурткан звено чаа кыштаг тударынга идепкейлиг киржип турар. Ол звено Хывыт-Бажында кыштагда чурталга бажыңын, хураган кажаазын, Кара-Адырның Кыштаг-Өзээнде чаа кыштагга 500 баш хойга кажаа биле чурталга бажыңын туткан. Ооң аңгыда Чинге-Дагда кыштагның хой болгаш хураган кажааларын алгыткан. Ам ол звеноуң тудугжулары Ак-Кожагар деп черде 500 хой киирер кажааны, чурталга бажыңын тудуп турар. Колхозтуң тудуг бригадазының бригадири М. Борбак-Казы кыштаглар тударынга болгаш септээринге ыяш материалдары-биле четпес хандырып турарын контролёрларның дузазы-биле илереткеш, ол чорукту эткен.

Колхоз баштаар чери кажааларының, чурталга бажыңнарының штукатуразы болгаш балгажы хоорулган черлерин септээр база чугайлаар тускай звенону организастааш, ону удуртуруп Лена Оржакка даандырган. Звено кылыр ажылын шапкынчыдып, Арыг-Бажы фермазында хөй ажылды кылгаш, ам Кызыл-Хавак фермазында барган. Ол звенода М. Чолдаан, М. Намбар, А. Куулар болгаш өскелер-даа кызымак ажылдап турар.

Бар мал чемнге немей Ак-Чыраадан хыыгыыш белеткээри-биле 12 кижи составтыг звенону (удуртукчузу О. Дакай-оол) колхоз баштаар чери организастаан. Звеночулар 100 тоннадан эвээш эвес хыыгыышты белеткээрин хүлээнгеш аъттанышкан. Белеткээн мал чемнериниң камгалалын шыңгыыраткан, ооң чарыгдалынга контрольду, учет-отчёту күштелдирген.

Улусчу контроль бөлүүнүң шугуму-биле кыштаглар септелгезинге хамаарыштыр хынаалдалар чорудар контролёрларның ийи бөлүүн аъткарган. Хыналданың түңнелинде кыштаглаашкынга белеткел багай эвес деп көрзе-даа, четпестерниң барын илереткеш. Шээр малдың 18 кыштаанда чурталга бажыңнарының, хураган кажааларының печкаларының плиталары (шойлары) четче эвес. Туйбу чедишпейн турарындан печкалар тудары саадап турар. Бо талазы-биле колхозтуң ажыл-агый эргелекчизи М. Сундуй-оол сула ажылдап турарын илереткен. Чамдык мал турлагларында одалга үүлү — токпак ыяш болгаш хөмүр-даш ам-даа четче дужүртүнмээн. Ооң сөөртүлгези оожум чоруп турар.

Одарны чөп ажыглаары кыштаглаашкынга чугула айтырыг. Ындыг турбуже чамдык шээр болгаш бода малдың коданнары эңгыстарны база одарларны кайы хамаан чок чаза бастырып турда, кадарчылар ону тоомчага албайн турар. Одарларны ажыглаарын шыңгыы чурумчутса чогуур.

Кыштаглаашкын айтырыынче кичээнгейни кошкатпайн турган, ниитиниң малын хүр чаагай кыштагладырынга үлүүн киирер дээш улусчу контролёрларның күжүн мөөңнээр аңаар.

Д. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчиктиг «Искра» колхозунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

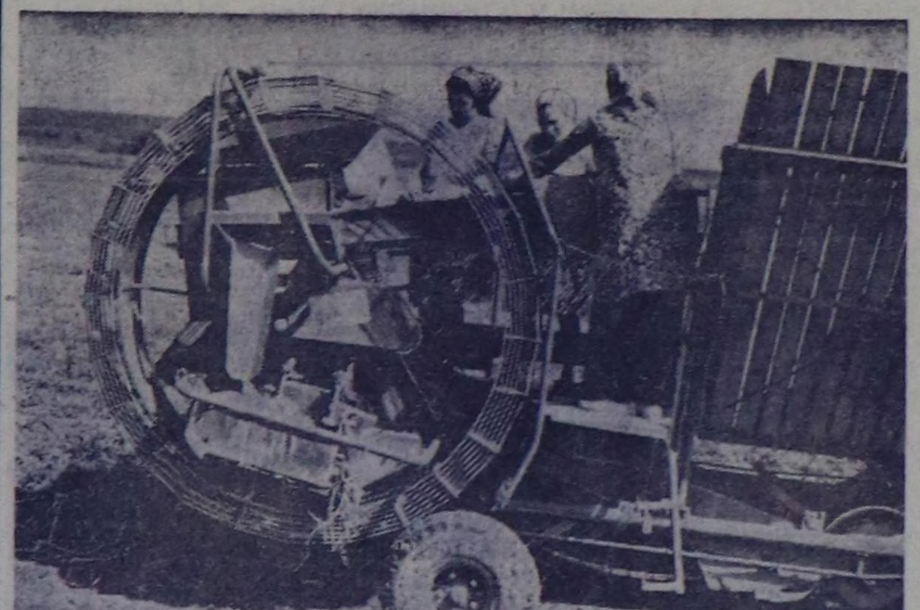

Венгрияның күрүне ажыл-агыйларында болгаш кооператив ажыл-агыйларында ажыл доступ турар. Көдээ ажыл-агый ажылдарын механизастаарын 91,1 хуу чедиргениниң түңнелинде чурттуң көдээ ажыл-агыйы улуг чедишкиннерни чедип алган.

ЧУРУКТА: Чоград областа «Чаа амыдырал» деп кооператив ажыл-агыйында картофель ажаалдазы. Дөрт кижи ажылдап турар картофель ажаар машина бир хүн иштинде 250—300 центнер картофельди ажаар.

МТИ—ПМА фотозу.

Совет эртемденге хүндүлүг ат

ТОКИО. (СЭТА). Сураглыг совет экономист-эртемден академик Н. Н. Некрасовка Токай университединиң хүндүлүг докторунуң дипломун тывыскан. Ону аңаа Сибириниң экономиказын комплексилиг хөгжүдериниң айтыыгларының талазы-биле ажылы дээш база совет болгаш япон улустарның аразынга бот-боттарын билчирип болгаш найыралын быжыглаарынга идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш тывыскан. Н. Н. Некрасовтуң шинчилелдери Сибириниң курлавырларын ажыглалга киирер талазы-биле ийи чурттуң кады ажылдажылгазының аргаларын болгаш оруктарын тодаргайы-биле көргүзүп турарын Японияның ең улуг университеттериниң бирээзиниң төлөөлекчилери дипломну тыпсыр ёзулалдың үезинде демдеглээниер.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ ЧАГЫДЫЛГА

СЭКП-ниң XXV съездизинге бүгү чурт хүш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш белеткеиин турар амгы үеде чаа, 1976 чылдың парлалга чагыдылгазы чоруп турар. Бүгү чурттаазы дег, ол чүгула кампаняже бистиң Кызыл району сентябрь 1-де киргеи. Парлалга чагыдылгазының амгы байдалы эки-ле шуудавайн турар. Партийжи болгаш комсомолдуң, аныяктарның, ургларның база адырлар аайы-биле солуннар, журналдарның чагыдылгазы кайызы-даа эвээш бяжиттингеи.

Октябрь 20-ниң медээзин ёзугаар алырга районда ниитизи-биле чагыткан солуннар болгаш журналдарның саны 6246 болган. Ону районнуң мун чурттакчызынга онаарга чүгле 466 экземпляр, азы парлалга чагыдылгазының байдалы ниити республиканың мун номчукчузунга 861 экземпляр онаажып турар болза, бисте дыка куду деңнелдиин үстүнде чурагай бадыткан турар.

Катап тургустунган Кызыл районнуң чурттакчы чонунуң саны 13 мун ажыг. Бистиң районнуң чурттакчыларының нургулайы, көдээ черлерде чурттап турар. Оларның эргиде хамаажып турганы Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Таңды районнарының партия, комсомол организациялары, «Союзпечать» начальниктери көдээ черлерде номчукчуларның парлалга чагыдылгазынче кичээнгейин кошкатканын дараазында фактылар бадыткап турар.

Чижээ, «Шамбалыг» совхозта 3200 ажыг чурттакчы чоп амгы үеде чүгле 1072 экземпляр солуннар, журналдар номчуп турар, мун кижиге онааштыр чүгле 335-ле экземпляр. Ындыг янзылыг байдалды районнуң өске-даа суурларындан көрүп болур.

Амгы үеде районда «Правда» 52 экземпляр, «Сельская жизнь» 117, «Известия» 27, «Советская Россия» 34, «Комсомольская правда» 106, «Пионерская правда» 111, «Шын» 333, «Тувинская правда» 481 экземпляр дээш ооң-даа өске. А «Строительная газета» 5-ле экземпляр. Шынында районнуң тудугжуларының саны дыка хөй болгай. А республика солуннары — «Шын», «Тувинская правда»ны өг-бүле бүрүзү чагыдып алган турар ужурлуг.

«Агитатор», «Коммунист», «Партийная жизнь» ышкаш партийжи журналдарга болгаш көдээ ажыл-агый, садыг, педагогиканың солуннар, журналдарыйга чагыдылга кылбайн турар.

Районнуң аңгы-аңгы ажыл-агыйларында чагыдылганың байдалын маңаа көргүзери артык эвес. «Көк-Тей» совхозту ап көрээли, бо ажыл-агыйда парлалга чагыдылгазы черле шору. Мында партия организациязының секретары А. Сарапулов, парлалганың улуг хөй-ниити тарадыкчызы М. Собянина олар октябрь 20-ге чедир 961 экземпляр солуннар, журналдар чагыдарын организастаан. Ооң аразында алды ай хуусаалыы чүгле 12 экземпляр. Көк-тейжилер «Сельская жизнь», «Комсомольская правда», «Советская Россия», «Пионерская правда» ышкаш төп солуннарны хөйну чагыткан. Бо ажыл-агыйның номчукчуларынга «Правда» болгаш партийжи журналларының чагыдылгазын көвүдедири негеттинип турар.

«Тере-Хөл» колхозта партком (секретары С. Чигжит, харылзаа салбырының начальниги Ф. Хурлук) парлалга чагыдылгазының байдалы эткен чылдың ол үезиниң деңнелинде.

«Тиилелге» совхозта партком (секретары Х. Ховалыг) эткен чылдың парлалга чагыдылгазын база куду деңнелдиг чоруткан. Ында амгы үеде чүгле 830 ажыг экземпляр солуннар, журналдар бар. А келир чылдың октябрь 20-ге чедир чүгле 262 экземпляры чагыткан, а «Шамбалыг» совхозта (партком секретары Д. Кол) байдал ооң-даа доңа. Ол ышкаш районда «Суклак», «Кара-Хавак» совхозтарда болгаш «Х Улуг хурал» колхозта парлалга чагыдылгазының байдалында мактаар чүве чок. Ылаңгыа ол черлериниң номчукчуларын солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган турзун дээш парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын, почтачыларны дамчыштыр партия организацияларын ажыл чорудары негеттинип турар.

Парлалга чагыдылгазының үезинде партия организациязының удуртулгазы-биле черчерде комсомол, профсоюзлар организациялары, хереженнер чөвүлеллери болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери ол чугула кампанияга киржип, тодаргай ажылды чорудар ужурлуг.

Ам Кызыл районунга хамаажып турар ажыл-агыйлар, албан организация черлери бюджетте болгаш амы-хуу-даа чагыдылгаларын мурнунда турган харылзаа салбырларына квитанцияларын дужаар. Бистиң соорулгавыс номчукчу бүрүзү күзээн, туралаанны солуннар, журналдарын чагыдып алган турар, ооң аңгыс-даа кижи чыдып калбазын дээш ажылдаарывыс болур.

Л. БОЧКАРЕВА,
Кызыл районнуң «Союзпечать» агентилелиниң начальниги.

Саггаи сүт савазырап турзун!

Мергеннин кыстары

Күскү Мергеи кайгамчык-ла! Кайнаар-даа көөрге, алдынсарыг-ла чүве. Хүннүң шонуундеи көөрге, улам-на чиңгиртиленип, карактарыны чылчыыктадып, сактырга шагзыраан-даа, удаан-даа ышкаш. Мергеннің суу мырыңай-ла кылаң кара апарган, шагжок оожум агып бадып чыдар, бирде-бирде шимээн үне бээйни дээш корткан-даа чүве дег, чамдыкта күскү хүнге, кыш дүшкелекте, эки дөгелеиил алыйн, мени дүвүреттеңер-даа дээнзиг. Шала кежээликтей соок салгын кежек сыннардан үргүлей бээрге, чүгле ынчан күстүң тыныжын кижи эскерип каар.

Сарыг-Септи кедээр даглар эдектеринче чаттылып чоктай берген шелчүгешти өрү күскү бойдустуң казс-чаражынга дүлдүүп, ак-көк дээрлеп даазынгай ушкан куштарың кудараачыг алгызын дыңнап, оларның соонче үр-ле көрүп каап базып ор мен. Шагның бо үезинде чадаг чоруурур дег магалыг болган хандыкшылдыг чүве кайда боор!

— Маңаа ферма эргелекчилеп үр-ле ажылдап келдиңер, аа, Кызыл-оол Кара-кысович?— деп, хоочун өңүк Ховалыгдан айтырдым.

— Чылдар эртип, назы-хар улгадып-ла олурар болдур ийин — деп, ол болунуң далаш чок бүдүштүг чаны-биле харылады.— Кижи кырыыр, ажыл сайзыраар деп үвеии көрүп чор мен. Дарга чү дугайлыг чор ирги?

— Билдингир-ле болгай, Кара-кысович, Силерниңге дөрт чыл бурунгаар чораан кижи болгай мен. Бо аразында силерге кандыг өскерилгелер болчу ирги дээш ону сонуургап чор мен— деп шынын айыткадым.

— Чыл келген тудум ажылагый сайзырап, амыдырал экижип-ле олурар болдур ийин. Ол дугайын ферманың көргүзүглериниден, саанчыларның бажың-балгадынга киргеш, бөлип, сонуургап ап болур силер.

Хүн дурту кыскалаан, ооң изии хиреліг-даа болза, эргим черимни эргеледип, чылыы-биле шонуп каайн дээнзиг алдын-чыжыр херелдерин харам чокка саарбышаан. Чурттакчылар хөй эвес болгаш бажыңнар база эвээш. Ооң ужуруидан тудуг-суур шоолуг-ла өспээн. Ол хирезинде-ле фермаың найыралдыг болгаш ажылнынчы коллективи Мергеи үнүн эзнзиретпейн чурттап турар. Фермада 248 саар инек, 8 саанчы бар. Олар доозукчу чылда бир инектен-не 1850 литр сүттү саарын планнаан. Эрткен 9 айларда 1480 литрни саггаи. Күрүнеге садар планы 380 тонна, ону ам 400 тонна кылдыр күүседириниң кырында келген.

Мергеннің саанчыларының хөй кезии аныяктар. Ынчангаш келген-не кижилер оларны болганчок-ла «Мергеннің кыстары» дээр. Ам оларның чамдыызының бажың-балгадынга кирип, ажыл-херээ-биле, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып көрээлиңер.

Кижиниң байы ооң эдилеиинде, азыраан малында, алган акшазында-даа эвес, ооң сагыш-сеткилиниң чаагайында, кижилерге ажыктыг, буяныг херекти кылып, чонунга болгаш Төрээн чуртунга хөйну берип чоруурында. Мергеннің кыстары шак ындыг улус. Шупту-ла ажык сеткилдиг, экиргек, үргей-кирген кижилерге эптиг-ээлдек.

Светлана Ловсан. Дөрт чыл саанчылап келген. Тос айларның түнелі-биле бирги черде — бир инектен-не 1675 литрни саггаи. Район Советиниң депутады, ВЛКСМ райкомунуң кежигүү чораан, ам фермада херээженнер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, комсомол комитединиң кежигүү. Бо сөстерии бижиирге-ле белен. А саанчы кижиге кайы хире харысалгалыг деп бодаар силер? Ооң ажылы кончуг чымыштыг. Эртенги болгаш кежээки саалда, бажың ажылы, ажы-төл кижизидилгези. Ооң-биле чергелештир хөй-ниити ажылы. Бүгү-ле ажылды шын дуваап таарыштырарындан үе четчир. Чалгаа кижи болза чүгле хол чангып олурар болбайн аан. Света ындыг эвес. Ол ындыг бүдүштүг кылдыр кижизиттинмээн.

— Бо чылын мээн инектеримден чаңгыс инек төрүвээн. Ол хараааныг болган. Инекти тарып боодадып турар кижи эки кижи. Чамдык эмчилер харысалга чок улус — инекти тараан соонда эки хынавас— деп, ол хомудай-дыр. Саанчы кижи план күүсетпейн баарга, чылдагаанын айтырып, харысалганы хүлээдип, шыңгыы негелдеин турганзар болгай. А инек кызыкрай берген таварылгада бүрүлүүлардан чүте айтырбазыг? Бистің саанчыларывыс Надя Салчактың, Екатерина Дүзүкейиин инектери кызырады, ол дугайында каядыг-даа чугаа болбайн барды. Бир эвес ол инектер төрээн болза, күрүне чеже литр немелде сүт алгай эртик, саанчыларның көргүзүү кайы хире улгаткай эртик? Бир саанчы 31 инек саап турар болганда, саггаи сүдүн, кызыраан инектерни саналайн, инек бүрүзүнге онаар болгай. Ынчангаш хараааныг-дыр.

Надежда Салчак. Ооң аразы сураглыг саанчы чораан болгаш ам бызаа ажазкчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи.

Надя 1972 чылда Сарыг-Сеп ортумак школазын доосканш, аразынга дузалажып, саанчылап кирген. 1974 чылда аразы Өшкү-Саар Адыяевна кадыының байдалы-биле өске ажылче шилчип, бызаа ажаай бээрге, чаасканн саанчылап, 31 инекти хүлээп алган. Ол чылын бир инекке онааштыр 1892 литрни саап, болунуң кызымаан көргүскен. А бо чылдың 9 айларында инек бүрүзүнден 1659 литрни саггаи, ийнги черге дүшкен. Ажыл дээнде дөстүнмес, олут-дыжын билбес аныяк саанчыны район Советиниң депутадынга соңгуп, улуг идегелди көргүскен.

— Каайнаар белеткеиип турарыңар ол, Надя—деп, ооң хөй-ле чаа идик-хепти чемоданап шыгжап турарын көргеш, айтырдым.

— «Найырал» поездазы-биле аян-чорук кылыр халас путевка-биле шаңнаткан кижи мен. Ооң ойталаар эвес, ынаар дегерип турарым ол-дур ийин— деп, ол өөрүшкүлүг харылайдыр.

— Кижиин ажыл хаастап, а алдаржыдыр турар деп чүве ол ышкажыл ам?— деп ниити айтырыг салдым.

— Кижилер боттарының кызымак күш-ажылы-биле дедаан — деп, бирги салбырың эргелекчизи Дыртый-оол Федотович Дүзүкей мени чаамыктай чугаалап кагды.— Мен база ол поезд-биле чоруур болдур мен ийин. Ийет, силерниң айтырыңарга харылаптайн. Мал чемин бистің салбыр бо чылын 1110 тоннаны белеткээр турган, ооун 1280 тонна кылдыр күүсеткен. Бо талазы-биле Николай Башмаковтуң мал чеми белеткээр бригадазы эрестиг ажылдаанын айытпас арга чок.

Надя Салчак саанчылап-даа турза, хөй-ниити ажылы-биле холбашкан-даа болза, ол алызыдан мал ажылынга ынак болгаш бо талазы-биле бодунуң тускай билиин белдинп, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының дөртку курузунда бот-өөредилге-биле чедиишкиниг өөренип турар. Ынчангаш бодунуң ажылын эртем ёзузуубиле дүүштүрүп турары өөрүнчүг болгаш мактахсаанчыг.

— Силериниң фермаңар дугайында чүү чугаалап болур силер?— деп, хоочун болгаш мурнакчы саанчыларның бирээзи Екатерина Дүзүкейден сонуургап айтырдым.

— Мерген хем бичии-даа болза, делегейге сурагжаан чер-ле болгай. Ону билбес кижи бар эвес. Мен ам мыында 16 чыл саанчылап келдим. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазы чыл келген тудум экижип, бай-шыырак апар чыдары өөрүнчүг чүве-дир. Ынчалза-даа суур азы ферма чаагайжылдыгазының болгаш культуразының талазы-биле сагышты өйүп чоруур чүве бар ийин. Кижи сагыжы ышкаш чүве болза, суурнуң бажыңларының иштидаштын агартыр чугаалап, инекке болгаш бызаага амгы үеиин негелдеин ёзугаар чаа үлегерлиг, механизаттыгган кажаалар, чемгерер чер кылыры кончуг күзенчиг. Чырыкбиле чайнап турар кылдыр шимээри, суурну арыг-силиг, көрүнчүк дег кылдыр тургузары чугула. Ферманың турар чери — үүш-чимис-биле байлак, чараш. Кижилериң холу ону улам каастаар ужурлуг.

Мерген хем сураглыг совет чогаалчы С. К. Токаның амыдыралы-биле холбашкан болганда ооң ат-алдарынга тураскаатка чүүлүг тургузары негеттинип келген. Ферманың клуву — кызыл-булуңунда бо талазы-биле чүү-даа чок, бүгүле чүве чоорту уттундуруп бар чыдар. Бо талазы-биле хаамаржыр черлер боданза эки боор — деп, санаалдыг кижи мен— дээш, хоочун саанчы сөзүн төндүрду...

Күскү хүн чүгүрүүнче кире берген. Мергеи сүт-бараан фермазы бойдустуң казс-чаражыбиле улам-на өң кпир-шиметтинип, кижилериң буяныг ажыл-агыйы-биле, өөрүшкүлүг катыы-шоору-биле бодунуң амыдыралын байыдып турар. Шынап-ла, маңаа амгы үеиин «хевин» кеткен, чонунуң сагыш-сеткил болгаш культурлуг негелдезин хандырып турар чырыткылыг болгаш төөгү-турасказалдарлыг чаа суурнуң тургустулары күзенчиг.

«Бистің улуг чуртувустуң кайы-даа булуңунда чуртталыңза сээн амыдыралың кандыг-даа болза, мээн төрээн Мерген хемим-биле таныжарыңдан чажам дивес боор сеп деп бүүрүдим». Чок, Мергенден кым-даа эриклес, аңаа баарыңдан, ооң амыдыралы-биле таныжарыңдан кым-даа ойталавас. Шынап-ла, өрн эрээнчүкар эриктериң баскан кижи кыңгырадыр агып чыдар кылаң кара суун ижиксээр, чечек-сигеиин сүзүксээр, серии салгынын хорек долдур тыныксаар, кат-чимизин чаак суун сайырадыр чиксээр, кижилери-биле сеткил хандыр хөөрежиксээр. Ол оозу-биле кижилерге эргим болгаш чоок. Мерген хем, ооң фермазы шак ол атка төлептиг болуру чугула.

О. СУВАКПИТ.

ШКОЛА—ТӨРЭЭН БАЖЫҢЫ ДЕГ

Школада мырыңай кедергей шыпшын.

— Бөгүн бисте экскурсиялаар хүн чүве. Өөреникчилер кичээлдер эрткен сөөлүнде чемненип алгаш, музей баар, девискээр кезиир, бүдүрүлге черлериче экскурсиялаар. Среда бүрүзүнде-ле ындыг — деп, Москваның 146 дугаар ортумак школазының директору Н. К. Сысоева ғайылбырлады.

— Бажыңга онаалгаларын кажан күүседирил?

— Бистің ажылывыс-биле танышкаш, салган айтырыңарга харыны бодуңар билип аптар силер — деп, Нина Константиновна чугаалады.

Бистің кады чоруур өөрүвүс эң-не бичии өөреникчилер болду, олар чаңчыл болган экскурсиязын боттарының школазына эрттирери ол. Ында кижи сонуургап көөр үүлдерле хөй. Кабинеттер дуржулга кылырына херек аппараттар болгаш приборлар-биле, көргүзүг материалдары-биле, өөредилгениң техниктиг дыка хөй чепсек-херекселлери-биле дериттинген. Телевизорлар (олар школада 30 ажыг) болгаш проекторлар-биле бичии чаштарны безин магадыптары берге-даа болза, бүрүн четче дериг-херекселлерлиг гараж болгаш слесарь мастерскаязы оларга кедергей солуи болган. Үстүү класстарның боттарының эргезинде чаа «Москвичилиг», ийи газиктиг, улуг эвес автофургониуг өөреникчилериге олар аажок адаарган турганнар. Ындыг ажыл-агый школага чугула херек: үүге дээрге ооң доозукчуларының хөй кезии чолаачының мергежилин чедип ап турар. Шефтеп турар заводтуң дашчызының удуртулгазы-биле гараж-даа, мастерскаяларны-даа оолдар боттары тудуп алган. Боттарының холдары-биле тудуп алган бажыңы онза үнелиг болуру билдингир. Ынчангаш ында бүгү чүве чурумчыскаалдыг, херексел бүрүзүнүң чыдар чери тускай болуру шуут-ла чаңчыл апарган. Горькийнин: «Куш-ажылды чогаал ышкаш билир кылдыр өөренип алыр ужуралуг бис» деп сөстериниң алыс утҡазын ол школада өөреникчилер эки билир.

Москваның 146 дугаар школазы бир янзы чаа график ёзугаар ажылдап турар: үүгле кежээкииң чеди шакта анаа сөөлгү коңга дыңналыр. Ынчангаш ону — долу хүннүң школазы деп адап турар. Ол чурумну кижи бүрүзүнүң расписание ышкаш кылдыр ыяап-ла күүседири албан болуп турар. Чижээ, өөредилге хүнүнүң изиг түлүк үезинде — үшкү кичээл сөөлүнде — өөреникчилер, ыяап-ла агаарлап, дыштаныр.

— Ону эмчилериң сүмезии ёзугаар кылган бис. Олар эртенгииин 11 шакта өөреникчилер шагзыраашы, өөренир үүлдерни шингээдип алыры кошкай бээр дээрзин шызыткан болгай. Ынчангаш эге класстарга чапсар кылып турар бис. Дыштанган сөөлүнде база катап кичээлдер эгелээр. Ол дээрге музыка, күш-культура, чурулга кичээлдери-дир. Оюнар болгаш агаарлаашкын үезин кичээлдерге база хаая эвес ажыглап турар. Даштыкы дыл башкылары (даштыкы дылды күзелин ёзугаар бирги классан эгелеп өөренип турар) кичээлди ойнаар өрээлге азы садка агаарлаашкын үезинде эрттириксээрлер — деп, Нина Константиновна тайылбырлады.

Үстүү класстарның өөреникчилери аажок куженишкиниг өөренип хүнзээр, ынчалзада-даа олар арыг агаарга үнүп, дыштанып ап турарлар.

Кичээлдер сөөлүнде безин школаның кабинеттери куруглавас. Башкыларның удуртулгазы-биле өөреникчилер лабораторлуг азы боттары кылыр ажылдар кылып турар. Башкыларның чугаазын ёзугаар алырга, школачыларның биилии улам ханы болгаш быжыг болуп, өөредилге экижээн. Кожазында школаларның өөреникчилери 146 дугаар школада өөрүнге адаарган турарлар. Чүге дээрге олар кежээ бажыңга онаалгалар күүседириниден хостуг апарган.

Хүннүң ийиги чартыында ол школаны Культура бажыңыбиле дөмейлеп болур. Класстар — бот-тывынгыр ураа чүүл, чурулга мастерскаязы азы театр студиязы, кабинеттер — эртем лабораториялары, спорт залы — мунгаш стадион аппар. Аныяк физиктер болгаш көге-буга өстүрүкчүлери, радиотехниктер болгаш чурт шинчилекчилери, автомобилистер, кулинарлар, хөгжүмчүлер — шуптузу боттарынга тааржыр ажыл-херекти тып алырлар. Школаның ажыл хүнү доозулгаанының дугайын коңга кежээкиниң чеди шакта медээлептерге безин школачылар класстарындан үнер хөңнү чок, харын-даа база катап чаагай чаа эртен келген болза деп бодаарлар.

* * *

— Москваның 146 дугаар школазының ажылында совет педагогиканың эң эки чедиишкиннери болгаш узаткан хүн бөлүктериниң мөөнээн байлак дуржулгазы түңнеттинген. Ол чедиишкиннер хамыктың мурнунда социал-экономиктиг сорулгалар-биле холбашкан. Ол дээрге — уруглар кижизидилгезинге, кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге дуза-дыр — деп, педагогика эртемериниң доктору Э. Г. Костяшкин чугаалады.

Бирги класстан сески класска чедир бүгү өөреникчилериниң 25 хуузун узаткан хүннүң бөлүктериинге хаара тудары беш чыл планында көрдүнген. Ол сорулга боттанган. Ооң туржук, контроль чурагайлар ажыр күүсеттинген. Москва болгаш Благовещенск хоорайлар, Белгород, Свердловск, Кировоград областар, Мордовия, Хабаровск край болгаш чурттуң оон-даа өске дыка хөй черлери эң тергиин көргүзүглерни чедип алган.

Хөй-ниитиин аңаа кайы хире идепкейлиг хаара туткан болдур, ажыл-херек база ол хире чедиишкиниг шиитпирлеттинип турган. Чижээ, Рязань областың ажыл-агыйлары көдээ школаларны шефке алгаш, барык-ла оларның шуптузун узаткан хүннүң чурумунче шилчидеринге дузалаан. Ол чорук үүгле Старожиловск районунга безин херээженнериң 98 хуузун көдээ ажыл-агыйга хаара тудуп ажылдадыр арганы берген. Тула областының Плавск районунуң бүгү ажылагыйлары өөреникчилер дугайында аажок сагыш салган, олар боттарының акша-хөрөңгизи-биле школачыларның халас чемненилгезин организастап турар.

Өөредилге-кижизидилге лиг ажылды сайзырадгайжыдары амыдыралга чаа үүлдү — долу хүннүң школазын негей берген, ооң үлегер-чижээн москвачыларның дуржулгазы көргүзүп турар — деп, эртемден ооң ынай уламчылады.— Ындыг школага хамыктың мурнунда школачыларга хөлүн эртир хөй онаалга бербезиниң айтырыы чедиишкиниг шиитпирлеттинер. Өөреникчилер чамдык эртемнерге онаалгадар албас дээрзинге чаңчыкпаан бис. Херектің ужуру башкының удуртулгазы-биле өөреникчи чаа материалды идепкейлиг өөренип, хандыр шиңгээдип алыр кылдыр кичээлди ынчаар эрттириринде эвес. Ол-ла башкының удуртулгазы-биле өөреникчиниң боду белеткеиир үешагы теманы хандыр өөренир болгаш кичээлдиң бодун үндезини-биле өскертир арганы берип турар: өөреникчилериниң билиин хынап айтырарыига үе чарыгдалы кызырлыр.

Бир эвес өөг-бүле айтырыы деп ынчаар чугаалап болур турган болза, ол айтырыг шынар талазы-биле бир янзы чаа ёзу-биле шиитпирлеттинип турар. Шынап-ла ада-иелер ажылдап турган, ажы-төлү дээш сагыш човавас апаар: уруглары хүнде үш катап чемненир, агаарлаар, оларның хүн чурумун дуржулгалыг башкылар хынап турар. Кежээ улуг кижилер болгаш оларның уруг-дарыы бажыңына ниити ажыл-херээн кылыр. Мурнундаазы ышкаш кичээлге белеткеиип, онаалгазын күүседип турарын хынаары ам чугула эвес апарган. Ол дугайында ам школа сагыш салып турар.

Бөлгүмнер, секциялар, хөй-ниити ажылы — школада амыдырал чаңгыс-даа өөреникчи ажыл-херек чок турбас кылдыр тургустунуп, уруглардың өөрениичел чоруун улам өөскүдүп, оларның сонуургалын хайыктырып, школаның оларга эки салдарын улам көвүдедип турар, ынчангаш школа оларга өскен, төрээн бажыңы ышкаш апарган.

Бо бүгү болза долу хүннүң школазын чоокку келир үеде өөредилге чериниң эң-не кедилиг хевири кылдыр көөр арганы педагогика эртеминге берип турар.

Л. БЕРНАСКОНИ,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТА: чедиги классчыларда чугаа сайзырадырының кичээлин Зоя Петровна Ласкина эрттирип тур.

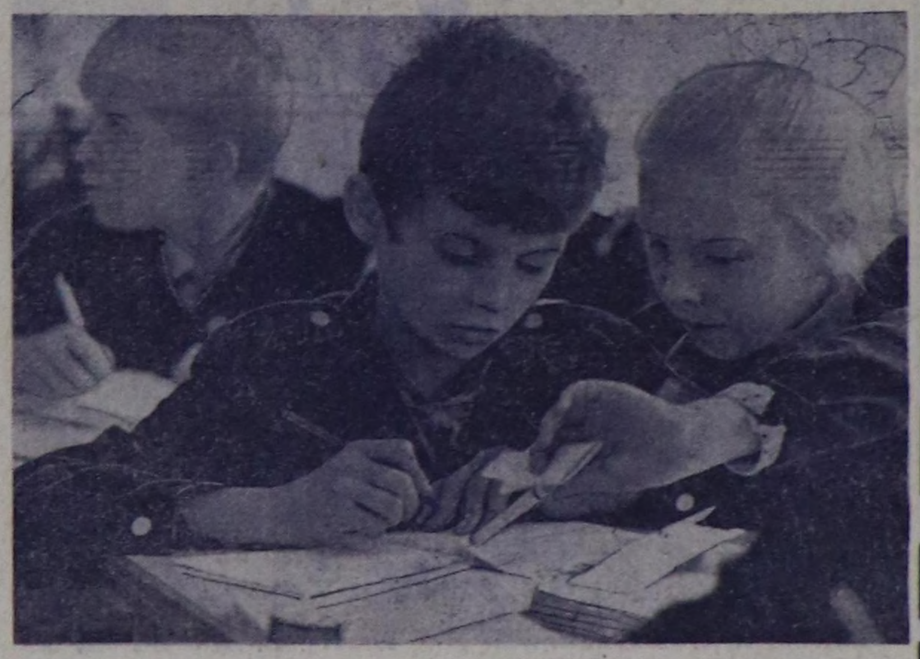

ЧУРУКТА: 4-кү класстың өөреникчилери Саша Минаев (солагай талазында) болгаш Света Филькова орус дыл кичээлинде.

ЧУРУКТА: бирги классчылар баштай дүштеки чем чиирлер. Столоваяда дежурныйлар (оң талазындан-солагай талазынче) Саета Хлебникова, Лена Володина болгаш Ира Исхакова.

В. УНЛИКТИЦ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЕРИГЖЕ ҮДЕЛГЕ

Дүүн Кызылдың Ленин кудумчузунуң бажында Ада-чурттуң Улуг дайынынга улус чонуң аас-кежин дээш өлгеннериниң тураскаалының, Мөңге оттуң чанынга Совет Армияже келдирткеннериниң үделгези болган. Байырлыг митингини республиканың шериг комиссары подполковник М. В. Котелевский ажыдарга, Совет Эвилелиниң гимнизи чаңылангсн.

Митингге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов, СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Дорун-оол, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафронова, ВЛКСМ обкомунуң секретары А. Серен болгаш Совет Армияның дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң тергини баче сержант В. В. Ахметов олар сөс ап чүве чугаалаан. Совет шериг хүрээлениче келдирткеннериң Ада-чурттуң камгалаар ыдыктыг, хүндүлүг херээнге төлептиг бараан болурун, дайынчы чепсекти, адаларның ыдык чаңчылдарын карак-ог дег кадагалап камгалаарын чугып, шериг албаның тергин эки эрттирерин күзээннер.

Шериг хүрээлениче келдирткеннерден Эрзин районнуң Нарын ортумак школазынга башкылап турган Федор Купалов харын сөс алгаш, чаңгыс чер чуртуглариның, төрелдерниң, ха-дүмнаның чагыларын күүседип, Төрээн чуртунга бүгү бар арганы-биле бараан боот, херек апарза амы-тынын бээринден-даа чалданмазын эш-өөрүнүң мурнундан илереткен.

«Шеригже келдирткеннер, томаанныг! Совет Армияның хүрээлениче кылашта-ап марш!» деп команданың ада-биле келдирткеннериниң бөлүү автобустарга олурупкаш, шериг албаның эрттирер черинче чорупкан.

БИСТИН КОРР.

Телевидение

НОЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

8.53— Дамчыдылгалар программазы.
9.00— Медээлер.
9.10—«Улуг тудугларның күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы.
10.10—А. Блок —«Он ийн».
10.40—«Хөглүг үннер». Аныяк ыраажылларның телеконкурузу. Өңүүт.
11.25—«Чурук бүрүзүнде — хүн». Өңүүт.
11.40—«Куржаанны шокар парлар». Өңүүт мультфильм.
11.50— Киножурнал.
12.00—Уругларга фильм. «Ёзулуг үрер-хөгжүмчү чораан». Уран-чечен өңүүт телефильм.
13.10—«Улуг эрге-дужаал». Өңүүт телеочерк.
13.40—«Спортчу демдеглелдер». Өңүүт.
14.10—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». Өңүүт.
14.40—«Кара элезиннерде». Уран-чечен өңүүт фильм.
16.00—«Объектив».
16.30—«Эш ыры». Музыкалыг эстафета. Өңүүт.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер.
18.10— Мультфильм.
18.20— Телемедээлер (тыва дылга).
18.35— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40—«Кара элезиннерде». Уран-чечен өңүүт фильм.
20.00— Медээлер.
20.15—«Эш ыры». Музыкалыг эстафета. Өңүүт.

КЫЗЫЛДАН

21.15—«Октябрьны алдаржыдып, ырлап тур бис». Телекомпозиция.
21.45— Телефильм.

МОСКВАДАН

21.55 — «Спортчу демдеглелдер». Өңүүт.
22.55— УССР-ниң Күрүнеиин опера болгаш балеттиг Т. Г. Шевченко аттыг улегерлиг театрының балет артистериниң концерти. Өңүүт.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бакуда хадып турар»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Маугли»** 11.00, 14.00, **«Улуг космиктиг аян-чорук»** 9.30, 12.30, 15.30, **«Ужукыдыы чок фронт»** (2 сериялыг) 17.10, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Кызыл калина кат»** 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Каң канчаң катканыл?»** (2 сериялыг) 15.00, **«Есения»** (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың № 4 ортумак-профессиональдыг училищеси 1975—76 өөредилге чылынга немештир сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур. Бир чыл иштинде ортумак школага үндезилээш, өөренгеш даараныкчы-моторист деп специальностини чедип алыр.

Училищеге өөренип киргеннерни хүнде үш катап чемгерер, общежитие-биле хандырар.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. 10 классты доосканының шызылгазы.
2. Төрүттүүгениниң херечилели азы учёттан үндүрген таңмалыг паспорт.
3. Ада-неиің хүлээлгези.
4. № 1 поликлиникадан 286 майыктың эмчи шызылгазы.
5. 3х4 хемчээлдиг 6 фото-чурук.

Училищениң турар чери: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң бир дугаар бажыңы. Телефоннары: 21-00, 54-14.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-54, партийжи амыдырал киллдизинин 37-13, культура киллдизинин 23-54, көдээ ажылагый киллдизинин 21-47, үлетпүр киллдизинин 22-64, чагаа киллдизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллдизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтерианың 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16026. ЧАГЫГ № 3399.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮКЕР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүдеиинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргеделиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01271.